

РЕПУБЛИКА
СРБИЈА

ПОВЕРЕНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

Скраћени редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину

Скраћени редован годишњи извештај

Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину

Београд, март 2019. године

Издавач

Повереник за заштиту равноправности

За издавача

Бранкица Јанковић

Уредник

Бранкица Јанковић

Прелом

Бирограф д.о.о.

Штампа

Бирограф д.о.о.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.722

РЕДОВАН годишњи извештај Повереника за заштиту
равноправности за ... годину / уредник Бранкица Јанковић
. - 2010- . - Београд : Повереник за заштиту равноправности,
2011- (Београд : Бирограф). - 25 cm

Годишње. - Од 2011. са издањем: Скраћени редован годишњи
извештај Повереника за заштиту равноправности за ... годину
. - Има издање на другом језику: Regular Annual Report (Com-
missioner for Protection of Equality) = ISSN 2217-7302
ISSN 2217-6527 = Редован годишњи извештај Повереника за
заштиту равноправности

COBISS.SR-ID 185798924

Сви појмови употребљени у мушком граматичком роду обухватају
мушки и женски род лица на која се односе

САДРЖАЈ

Уводна реч	5
1. Опис стања у остваривању и заштити равноправности	7
1.1 Дискриминација на основу инвалидитета.....	21
1.2 Дискриминација на основу старосног доба	26
1.3 Дискриминација на основу пола	29
1.4 Дискриминација на основу рођења	35
1.5 Дискриминација на основу здравственог стања	37
1.6 Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла.....	42
1.7 Дискриминација на основу брачног и породичног статуса	44
1.8 Дискриминација на основу сексуалне оријентације	47
1.9 Дискриминација на основу других личних својстава.....	48
1.10 Вишеструка дискриминација.....	50
1.11 Судски поступци	55
1.12 Остали исходи поступака.....	56
2. Сарадња Повереника	58
3. Медијско извештавање	60
4. Извршење буџета за 2018. годину.....	64
5. Препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности	65
6. Сажетак статистичког приказа рада Повереника у 2018. години	72
7. Прилози	77
Прилог 1. Списак сагледаних извештаја и истраживања	77
Прилог 2. Преглед праксе Европског суда за људска права у области заштите од дискриминације	86

УВОДНА РЕЧ

Поштоване народне посланице и посланици,

Уважене читатељке и читаоци,

Пред Вама је девети редовни извештај Повереника за заштиту равноправности Републике Србије, иза кога стоји још једна година континуираног и интензивног рада у складу са мандатом и надлежностима које су нам поверене Законом о забрани дискриминације. И у претходном периоду, наставили смо да пружамо заштиту грађанима и грађанкама од дискриминације, као и да широким спектром различитих активности указујемо на значај поштовања принципа равноправности.

Током 2018. године, Повереник је поступао у 1.407 предмета, што представља повећање броја предмета у односу на претходну годину. Један од разлога за повећање овог броја биле су и поднете притужбе због примене одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом, као и притужбе организације цивилног друштва због приступачности објеката и услуга особама са инвалидитетом. Поред поступања по притужбама, Повереник је, у складу с овлашћењима, дао 300 препорука мера за остваривање равноправности, поднео четири предлога Уставном суду за оцену уставности и законитости, три кривичне пријаве, једну тужбу за заштиту од дискриминације и један захтев за покретање прекршајног поступка.

Највише притужби ове године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, више од четвртине од укупног броја. На другом месту по бројности притужби је старосно доба са 16,5%, док се свака десета притужба односи на дискриминацију на основу пола, који се као основ дискриминације налази на трећем месту. Следе притужбе због дискриминације по основу рођења, здравственог стања, затим националне припадности и етничког порекла, потом брачног и породичног статуса, сексуалне оријентације, док су остали основи дискриминације у притужбама навођени у мањем проценту.

Када је у питању област дискриминације, на првом месту се ове године налази област пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина, на коју се односи готово трећина поднетих притужби. На другом месту је област рада и запошљавања са нешто изнад 20%. Следећа област односи се на поступке пред органима јавне власти, затим следи социјална заштита, а потом област јавног информисања и медија.

У циљу сагледавања стања у области заштите од дискриминације и остваривања равноправности, Повереник је током 2018. године спровео два истраживања: *Однос медија у Србији према дискриминацији* и *Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији*. Добијени подаци су од значаја не само за рад институције, већ и за различите друштвене актере за креирање и вођење јавних политика.

Повереник је у претходној години објавио, поред осталих, и два приручника који су од значаја за унапређење и заштиту грађана и грађанки од дискриминације у нашем друштву: *Приручник за спровођење антидискриминационих прописа: Како препознати случајеве дискриминације пред органима јавне власти* и *Приручник за спровођење ситуационог тестирања*.

Са циљем промоције примера најбоље праксе и подстицаја локалним самоуправама да креирају и спроводе различите афирмативне политике у циљу унапређења равноправности, а тиме и квалитета живота грађана и грађанки и стварања бољих и праведнијих услова за живот у локалним заједницама, установљена је Награда „Општина/град једнаких могућности“. Настављена је сарадња и са медијима, као важним партнерима, те су по четврти пут додељене већ традиционалне медијске награде за толеранцију на годишњој конференцији Повереника поводом Међународног дана толеранције, која је овога пута била посвећена улози и значају медија у промовисању и унапређењу равноправности у нашем друштву.

И претходне године Повереник је спровео бројне обуке, радионице и предавања из области препознавања и реаговања на дискриминацију, којима су били обухваћени полицијски службеници, инспектори рада, представници локалних самоуправа, медија и организација цивилног друштва, а одржани су и семинари на тему грађанскоправне заштите од дискриминације за судије све четири апелације.

На крају, сумирајући бројне активности у 2018. години, настављамо са проактивним приступом у намери да и у будућности пружимо још ефикаснију заштиту од дискриминације и радимо на унапређењу равноправности, уз уверење да на тај начин доприносимо изградњи друштва на темељима толеранције, равноправности и поштовања људских права свих наших грађана и грађанки.

Бранкица Јанковић
Повереница за заштиту равноправности

1. Опис стања у остваривању и заштити равноправности

Повереник за заштиту равноправности је инокосни државни орган, установљен Законом о забрани дискриминације¹, самосталан и независан у обављању послова утврђених законом. Повереник има широк круг законских овлашћења, која га чине централним националним органом специјализованим за заштиту грађана од дискриминације и унапређивање равноправности. Једна од основних надлежности Повереника јесте поступање по притужбама због дискриминације. Поред поступања по притужбама, Повереник пружа информације подносиоцу притужбе о начинима заштите права, овлашћен је да препоручи медијацију, у јавном интересу покреће парнице за заштиту од дискриминације (стратешке парнице), подноси захтеве за покретање прекршајног поступка, кривичне пријаве, упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације и препоручује органима јавне власти и другим лицима предузимање мера за остваривање равноправности. Поред тога, Повереник прати спровођење закона и других прописа у области заштите равноправности и забране дискриминације, даје мишљења о нацртима закона и других прописа и иницира доношење нових прописа или измену прописа са аспекта своје надлежности.

Народној скупштини Републике Србије Повереник подноси годишњи извештај о стању у области заштите равноправности, а Редован годишњи извештај за 2018. годину је поднет 15. марта 2019. године.

Током 2018. године Повереник је поступао у 1.407 предмета. Поверенику је поднето 947 притужби, а поред поступања по притужбама грађана, Повереник је, у складу с овлашћењима и инструментима за борбу против дискриминације, дао 300 препорука мера за остваривање равноправности, у 88 случајева предложено је покретање поступка посредовања (мирења), поднета је једна тужба за заштиту од дискриминације, четири предлога Уставном суду за оцену уставности, три кривичне пријаве и један захтев за покретање прекршајног поступка. У току 2018. године Уставни суд је по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости утврдио да Одлука о коефицијентима ЈКП ГСП Београд, није у сагласности са Уставом и законом. У току 2018. године упућено је и девет иницијатива за измену прописа, као и 37 мишљења на нацрте закона и других општих аката. Такође, издато је 17 упозорења јавности и 24 саопштења за јавност. У поступку по 115 притужби донета су мишљења, од чега је у 81 притужби донето мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, у шест случајева је утврђено да није дошло до повреде одредаба Закона, али су дате препоруке мера за остваривање равноправности, а у 28 случајева није утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискримина-

¹ „Службени гласник РС”, број 22/09

ције. По препорукама Повереника поступљено је у 61 случају (78,2%), док у 17 случајева није поступљено (21,8%), а у три случаја рок за поступање по препоруци још увек није истекао. У 46 случајева донето је мишљење којим је утврђена дискриминација групе лица (особа са инвалидитетом, жена, припадника ромске националне мањине, ЛГБТ, избеглица, миграната, тражилаца азила и интерно расељених лица), док се у осталим случајевима радило о дискриминацији појединача.

По препорукама мера за остваривање равноправности органа јавне власти и другим лицима, поступљено је у 98,3% случајева, што укупно са поступањем по препорукама датим у појединачним случајевима у просеку износи 88,2%. Настављен је тренд поступања по препорукама Повереника, што између осталог може водити ка закључку да је дискриминаторно поступање ретко производ намере, иако намера у поступку за заштиту од дискриминације није релевантна. Међутим, забрињава што поједини медији и јавни функционери не поступају по препорукама за отклањање последица повреда одредаба Закона о забрани дискриминације када је у питању дискриминација на основу сексуалне оријентације, док се по препорукама које се, примера ради, односе на особе са инвалидитетом, поступа у потпуности.

Физичка лица су Поверенику поднела 67,4% од укупног броја поднетих притужби. За разлику од претходних година, жене су се обраћале Поверенику чешће него мушкарци, па од свих притужби које су поднела физичка лица жене су поднеле 58,5%, а мушкарци 41,5%. Ако би се рачунао проценат у односу на број подносилаца, био би далеко виши у корист жена. Наиме, 104 притужбе поднело је 556 жена, а поводом примене појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом. Током 2018. године, организације цивилног друштва су поднеле 293 притужбе (30,9%), чиме се бележи значајан пораст у односу на претходну годину, када су организације цивилног друштва поднеле 105 притужби.

У току 2018. године, Повереник је примио већи број грађана у седишту органа у Београду и Канцеларији у Новом Пазару, а повећан је и број грађана који су тражили информације путем телефона или електронском поштом. Пораст броја обраћања Поверенику узрокован је, пре свега, потребама грађана који траже заштиту од различитих повреда права, али на њега је утицала и боља информисаност грађана, делом и веће препознавање дискриминације, затим проблеми у примени бројних закона и, на крају, активности које предузима Повереник, доследност и рад на повећању видљивости.

У току 2018. године Повереник је спровео два истраживања. Резултати истраживања „Однос медија у Србији према дискриминацији“, спроведеног уз подршку Фонда за добру управу (Good Governance Fund – GGF) Владе Велике Британије, у оквиру пројекта „Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области

људских права и борбе против дискриминације“, показали су да и уредници и новинари уочавају постојање говора мржње у Србији, али да су значајне разлике у оцени степена испољавања. За новинаре је говор мржње „веома присутан“, а за уреднике је „углавном присутан“. Као најчешће дискриминисане друштвене групе издвојене су особе са интелектуалним потешкоћама, особе са физичким инвалидитетом, сиромашне особе, Роми, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом, старије особе, жене и припадници ЛГБТ популације.

Истраживањем „Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“, које је спроведено у оквиру пројекта „Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности“, а који је подржала Амбасада Краљевине Норвешке у Београду, обухваћени су представници судске, извршне и законодавне власти. Резултати овог, као и претходно наведеног истраживања, показали су да највећи број представника органа јавне власти сматра да су дискриминацији најизложеније особе са физичким инвалидитетом, затим особе са интелектуалним потешкоћама, сиромашне особе, старије особе, особе ромске националности, а након тога остале друштвене групе. Ако се изузму представници правосудних органа, две трећине испитаника сматра да је говор мржње забрањен законом, док су са чињеницом да је говор мржње забрањен законом у најмањој мери упознати представници Народне скупштине Републике Србије и министарстава. Када је у питању заступљеност говора мржње, нешто више од трећине испитаника сматра да је говор мржње присутан у Србији, док приближно исти број сматра да није. Испитаници у 81% случајева сматрају да представници органа јавне власти који иступају у јавности морају имати већу одговорност од грађана и грађанки. Такође, представници органа јавне власти наводе да дискриминацију у највећој мери подстичу медији, затим политичке странке и државне институције.

Друштво се и даље суочава са бројним изазовима на плану унапређења равноправности. Постојећим антидискриминационим законодавством у Србији постављен је темељ за унапређење равноправности и сузбијање дискриминације, али је тај правни оквир потребно унапређивати и усклађивати са правним тековинама Европске уније и међународним стандардима. Акционим планом за Поглавље 23, поред осталог, предвиђена је потреба измене Закона о забрани дискриминације. Повереник је у овом, као и у претходним годишњим извештајима, дао препоруку да је неопходно успоставити и операционализовати стандардизовани систем прикупљања и анализе релевантних података за праћење појаве дискриминације и начине функционисања система правне заштите од дискриминације, са циљем побољшања стања у овој области и омогућавања креирања и вођења јавних политика заснованих на подацима. Коначан текст Нацрта закона, који је Влада усвојила, није достављен Поверенику на мишљење. Из текста који је доступан на званичној интернет презентацији Владе, утврђена је обавеза

за судове да Поверенику достављају анонимизоване правноснажне одлуке које су у вези са заштитом од дискриминације, али за израду електронске евиденције и потребан број запослених који би обављали ове послове у Поверенику, нису предвиђена додатна финансијска средства.

У *Извештају Европске комисије за 2018. годину*², у погледу напретка Републике Србије у процесу европских интеграција, оцењено је да је у области заштите људских права потребно обезбедити доследну и ефикасну примену законодавног и институционалног оквира широм земље. У овом извештају наведено је да би Србија у наредном периоду требало да ојача институције за људска права и гарантује њихову независност, што укључује и обезбеђивање потребних финансијских средстава и људских ресурса и јачање активности на заштити права група које се суочавају са дискриминацијом.

Поред тога, како би се унапредио правни оквир за повећање ефикасности заштите од дискриминације и усагласио са прописима Европске уније, потребно је донети или унапредити и друге прописе који могу бити од утицаја на остваривање равноправности и унапређење положаја појединих група становништва (примера ради, потребно је изменити Закон о ванпарничном поступку, Породични закон, Закон о социјалној заштити, Закон о финансијској подршци породици са децом, Кривични законик, Закон о спречавању насиља у породици, Закон о заштити лица са менталним сметњама, као и донети Закон о родној равноправности и др).

Током 2018. године уочено је да се прописана процедура у погледу прибављања мишљења свих надлежних органа и учешћа јавности, не спроводи доследно, што касније може довести до усвајања прописа који међусобно нису усклађени или нису усклађени са Уставом. С тим у вези, треба водити рачуна о доследном креирању и спровођењу јавних политика, као и јачању правне сигурности и избегавању различитог или двоструког нормирања, што збуњује грађане и потенцијално доводи до неравноправности или непримењивости појединих одредаба. О овоме сведоче и предлози за оцену уставности и законитости које је Повереник упутио у току 2018. године и који су ближе представљени у даљем делу овог извештаја.

Када говоримо о институцијама и механизмима за заштиту од дискриминације, поред Повереника као централног државног органа за заштиту од дискриминације и унапређење равноправности, изузетно важну улогу имају судови. Поштовање законске норме која прописује хитност у поступању и даље представља велики изазов у поступцима за заштиту од дискриминације пред судовима. Зато је неопходно посебно евидентирати предмете у случајевима дискриминације, на којима би се

² „Република Србија - Извештај за 2018. годину који прати Саопштење Комисије упућено Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона Саопштење о политици проширења ЕУ за 2018. годину”, Европска комисија - Доступно на интернет страници:

[http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji\(1\).pdf](http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji(1).pdf)

назначила законска обавеза хитности у поступању. Такође, на тај начин би се обезбедило и лакше праћење и евиденција случајева дискриминације. У вези са судском заштитом од дискриминације, поред парничних поступака, важно је указати и на значај прекршајних и кривичних поступака. Један број поступака које је Повереник иницирао пред прекршајним судом окончан је наступањем апсолутне застарелости, што умањује ефикасност и обесмишљава прекршајно-правну заштиту од дискриминације. Што се тиче кривичних пријава, у појединим случајевима јавни тужилац је нашао да нема дела за које се гони по службеној дужности, што умањује значај ове врсте заштите и дестимулише грађане да траже кривично-правну заштиту од дискриминације. Повереник је израдио и публикацију *Смернице за стратешке парнице* и реализовао радионицу за судије апелационих и виших судова у циљу подизања свести о постојећем антидискриминационом законодавству и стратешком парницењу.

Повереник је ове године спровео низ обука и предавања из области препознавања и реаговања на дискриминацију, као и примене антидискриминационих прописа, којима су обухваћени полицијски службеници, инспектори рада, представници локалних самоуправа, медија и организација цивилног друштва, а одржани су и семинари на тему грађанско-правне заштите од дискриминације за судије све четири апелације. Такође, Повереник је присуствовао бројним домаћим и међународним конференцијама и округлим столовима намењеним унапређењу људских права маргинализованих друштвених група, као и на трибинама, радним састанцима и радионицама посвећеним сагледавању стања у појединим областима, попут оснаживања жена, виктимизације, положаја радника и синдикалних организација, креирања одговарајућих услуга у заједници, положаја предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, положаја особа са инвалидитетом у поступцима пред органима јавне власти и бројним другим.

Поверенику су се у току 2018. године обратили и синдикати социјалне заштите, указујући на недовољан број запослених, даље слабљење капацитета центара за социјални рад, као и немогућност унапређења њиховог рада, првенствено због примене Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору. Према анализама и истраживањима овај проблем погађа и друге надлежне органе. Јачање квантитативних и квалитативних капацитета центара за социјални рад омогућило би квалитетно мапирање потреба, благовремено активирање свих облика подршке и помоћи угроженим грађанима, али и унапређење подршке и помоћи онима који су у ризику од насиља или су претрпели неки вид насиља. Такође, потребно је обезбедити спровођење обука за све релевантне актере који су надлежни за превенцију насиља и поступање у случајевима насиља.

Током 2018. године одржани су и састанци са представницима појединих компанија које су се обратиле Поверенику ради помоћи у вези са доношењем

Кодекса равноправности. Повереник је издао два приручника: *Приручник за спровођење антидискриминационих прописа: Како препознати случајеве дискриминације пред органима јавне власти* и *Приручник за спровођење ситуационог тестирања*, као и *Смернице за стратешке парнице*. Како је већ поменуто, ове године спроведена су два истраживања, а објављено је и друго издање *Кодекса равноправности: Смернице за израду кодекса антидискриминационе политике послодаваца у Србији*.

Највише притужби ове године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, (26,4%), старосног доба (16,5%), пола (10,7%), рођења (10,6%), здравственог стања (6,1%), затим следе притужбе због дискриминације по основу националне припадности и етничког порекла (6%), брачног и породичног статуса (4,9%), сексуалне оријентације (4,2%), док су остали основи дискриминације навођени у мањем проценту.

У погледу области друштвених односа у којима се најчешће подносе притужбе, на првом месту се ове године налази област пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина, са уделом од 27,6%. На другом месту је област рада и запошљавања са 20,8%. Следећа област у којој грађани најчешће подносе притужбе због дискриминације је поступак пред органима јавне власти (17,7%), следи социјална заштита (13,1%), област јавног информисања и медија (6,1%), образовање и стручно оспособљавање (5,3%), док је број притужби у осталим областима друштвених односа заступљен у нешто мањем проценту, испод 3%.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против државних органа, односно органа јавне власти (50,5%), након тога следе правна лица (23,1%) и физичка лица (12,2%). Остало чине групе лица, организације и институције, у знатно мањем проценту.

Највећи број притужби примљен је из Београдског региона 52,8% што је нешто више него претходне године, затим следи регион Шумадије и Западне Србије (14,4%), регион Војводине (14,1%), регион Јужне и Источне Србије (10,9%), регион Косова и Метохије (0,6%) и непознати регион (7,2% - регион је непознат када је притужба поднета електронском поштом, а подносилац не назначи општину пребивалишта). Подаци о броју поднетих притужби по регионима указују да постоји велика диспропорција по броју поднетих притужби у оквиру региона, те да и даље предњачи Београдски, као регион са највише поднетих притужби, што указује на потребу даљег рада на информисаности грађана о постојећим механизмима заштите.

Притужбе Поверенику свакако су један од показатеља присутности дискриминације и степена поштовања принципа равноправности у друштву, али не и једини. Са циљем пружања свеобухватног увида у стање остваривања и заштите равноправности у Републици Србији, распрострањеност дискриминације, њена обележја и облике, најчешће жртве, извршиоце и области у којима је најучесталија, приликом израде Редовног годишњег из-

вештаја, поред праксе Повереника и резултата истраживања које је Повереник спровео током 2018. године, сагледани су и извештаји Европске уније, међународних организација и уговорних тела, извештаји и истраживања домаћих институција и организација, пракса Европског суда за људска права, као и други извори и подаци од значаја за сагледавање стања у области заштите равноправности. **Списак сагледаних извештаја и истраживања налази се у прилогу овог извештаја.**³ Наиме, на заступљеност дискриминације у друштву утичу и други фактори, међу којима су друштвени и културни контекст, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о значају поштовања прописа и спремност за пријаву кршења, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање основа и облика дискриминације, као и активности цивилног друштва у заштити људских права.

Што се тиче кључних проблема који се односе на остваривање равноправности појединих друштвених група, када су у питању **особе са инвалидитетом**, али и друге групе становништва, попут старијих, деце, лица која се отежано крећу, издваја се проблем приступачности објеката, површина, услуга и информација, као предуслов за остваривање равноправности у свим областима. Немогућност приступа објектима или разумевања различитих садржаја, представља истовремено и немогућност остваривања права и неједнакост. Поред приступачности, присутни су и изазови у погледу запошљавања и одржања запослења за особе са инвалидитетом, разумног прилагођавања радних места и послова, приступа образовању и стручном оспособљавању, равноправног учешћа у изборном процесу, броја и обухвата услуга здравствене и социјалне заштите, онемогућавања самосталног одлучивања и др. Истовремено, особе са инвалидитетом су изложене и вишеструкој дискриминацији, најчешће у комбинацији са другим личним својствима, као што су здравствено стање, старосно доба, пол, национална припадност и сл. Посебно је тежак положај жена са инвалидитетом, којима је остваривање појединих права нарочито отежано, а недовољно пажње се посвећује и њиховом репродуктивном здрављу, као и праву на родитељство и породицу. Такође, потребно је изменити и члан 179. Кривичног законика, који се односи на кривично дело обљубе над немоћним лицем, како у погледу дискриминаторне терминологије, тако и у погледу квалификације дела. Наиме, Повереник је 2016. године поднео иницијативу за измену овог члана у погледу висине запређене казне и њеног усаглашавања са чланом 178. Кривичног законика, као и у погледу разматрања квалификације дела. Кривични законик је измењен у погледу висине казне, али није у погледу терминологије и квалификовања овог дела као тежег облика кривичног дела силовања.

Деца са инвалидитетом се и даље сусрећу са проблемима који су нарочито присутни у области образовања, где приступачност школа и

³ Списак сагледаних извештаја и истраживања дат је у Прилогу 1, а преглед праксе Европског суда за људска права дат је у Прилогу 2 овог извештаја

других васпитних и образовних установа није на задовољавајућем нивоу. Такође, изложена су предрасудама у погледу капацитета којима располажу и проблемима код прихватања од стране заједнице. Потребно је сагледати и ефекте примене Закона о дуалном образовању, посебно последице у односу на осетљиве групе деце, као што су деца са инвалидитетом, имајући у виду да је на формулацију појединих одредаба овог закона Повереник указивао и приликом давања мишљења.

У 2018. години, Закон о финансијској подршци породици са децом није остварио потребне ефекте, првенствено у погледу породица са децом са инвалидитетом, већ је, напротив, утицао на смањивање обима достигнутих права, због чега је Повереник упутио више иницијатива и предлога за оцену уставности овог закона. Још увек није развијена одговарајућа подршка намењена деци са ретким болестима и њиховим родитељима.

Такође, прописи којима се регулише лишење пословне способности представљају ограничавање људских права, због чега је важеће прописе потребно ускладити са чланом 12. Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Према истраживањима, особе са инвалидитетом припадају групи лица која су у већем ризику од насиља, те је посебну пажњу потребно посветити њиховој заштити. Такође, потребно је обезбедити доступан и ефикасан систем пријављивања хитним службама, као што су хитна помоћ, полиција и ватрогасна служба, службе подршке, СОС телефони и сл. Институционализација особа са инвалидитетом доводи до њихове стигматизације и друштвене маргинализације и представља повреду права на самосталан живот у заједници, а потребно је појачати и контролу и надзор над радом установа. Стратегија деинституционализације још увек није донета, као ни стратегије за унапређење положаја особа са инвалидитетом, развој социјалне заштите, унапређење заштите менталног здравља и др.

Имајући у виду да је гласачки материјал и даље неприступачан, а поједина бирачка места су недоступна или делимично приступачна, положај особа са инвалидитетом је и поред извесних помака још увек потребно унапређивати у погледу права да бирају и буду бирани. Чињеница да је одређен алтернативни начин гласања, тј. да постоји могућност гласања ван бирачких места, не ослобађа обавезе надлежне органе у поступку предлагања и утврђивања објеката који се одређују за бирачка места. Охрабрује чињеница да је поступајући по препоруци Повереника, Градска изборна комисија Града Београда усвојила закључак којим се обавезала да ће предузети све активности из своје надлежности како би се избори у будућности организовали тако да се слепим и слабовидим особама омогући да гласају на приступачним гласачким листићима. Поред тога, Градска изборна комисија је окончала поступак пред Повереником постигнутом медијацијом и потписивањем Споразума о разумевању са организацијом која се бави заштитом права особа са инвалидитетом и две градске општине, а који се односи на обезбеђивање приступачности бирачких места и изборног материјала.

Анализом стања, резултата истраживања и праксе Повереника, уочено је да је дискриминација на основу *старосног доба* присутна у великој мери, нарочито када су у питању деца, због чега је потребно предузети конкретне активности на унапређењу свих видова подршке, посебно деци са инвалидитетом и сметњама у интелектуалном развоју. Потребно је подстицати инклузију и равноправно укључивање деце у процес образовања, ангажовати стручњаке и сензибилисати ширу јавност за искуства и права деце која живе и раде на улици, обезбедити превенцију и заштиту деце од сваке врсте насиља, укључујући и дечји рад, дечји брак и друге врсте експлоатације и социјалне искључености и радити на забрани телесног кажњавања.

Од посебног је значаја рад на спровођењу мера популационе политике, као и пружање подршке младима како би се утицало на управљање миграцијама и задржавање младих у земљи. Нарочиту пажњу потребно је посветити доступности свих нивоа образовања, спречавању раног напуштања школовања, подршци деци и младима у руралним крајевима, запошљавању на одговарајућим пословима. С тим у вези Повереник је у току 2018. године упутио иницијативу за допуну Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју, као и иницијативу за допуну стандарда за акредитацију установа у високом образовању.

Што се тиче положаја старијих, велики број физичких, друштвених и економских баријера, уврежене предрасуде и стереотипи, али и недостатак инклузивних јавних политика које укључују представнике свих узраста и група у планирање и развој насеља, отежавају старијим особама да у потпуности уживају своја права. Иако истраживања показују да се старији сусрећу са бројним проблемима, ређе се обраћају надлежним органима. Продужен животни век и повећан удео старијих у становништву треба да буду пропраћени значајним променама у схватању процеса старења, могућности и потреба старијих особа, као и програмима који подржавају квалитетан живот у овим каснијим животним фазама.

Имајући у виду да су у претходним годинама грађани и грађанке најчешће подносили притужбе у области рада и запошљавања, да је током 2018. године ова област била друга по броју поднетих притужби Поверенику, као и да се у истраживањима указује на неједнак третман и проблеме у запошљавању појединих група становништва (нарочито особа са инвалидитетом, старијих, жена у појединим делатностима, припадника националних мањина), потребно је радити на подстицању равноправности, али и друштвене одговорности послодаваца. Охрабрује чињеница да се све већи број послодаваца јавља Поверенику у циљу пружања помоћи при изради кодекса недискриминаторног поступања. С тим у вези, Повереник је у току 2018. године објавио друго издање *Кодекса равноправности*.

Према истраживањима и пракси Повереника, присутан је неоправдано неједнак третман запослених старости између 50 и 65 година у области

запошљавања и рада, због чега треба радити на креирању и доступности одговарајућих програма обука, као и указивању на потребу коришћења капацитета и искустава ових лица.

Пол је као основ дискриминације ове, као и претходне године, у врху основа дискриминације. Према истраживањима и пракси Повереника, жене су и током 2018. године истицале да им се мењао положај на раду након повратка са породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета. Подносиле су притужбе због промена радно-правног статуса након повратка са породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета. Уочавајући да постоји пракса да су жене дискриминисане приликом напредовања због чињенице да су одсуствовале са посла због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета, Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности свим судовима у вези са напредовањем државних службеница. Такође, примена Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору далеко више погађа жене, имајући у виду да у јавном сектору, нарочито у јавним службама, ради неупоредиво више жена него мушкараца. Применом овог закона и Закона о раду, који ограничава максималну дужину трајања радног односа на одређено време, практично је онемогућено прерастање радног односа на одређено у радни однос на неодређено време, што нарочито погађа жене након повратка са трудничког, односно породилског одсуства, а поред тога ствара и правну несигурност и отежава трансфер знања и искустава врло важних за ефикасно и континуирано функционисање државне управе.

Питање родне равноправности је и глобално питање. Савет Европе је донео *Стратегију родне равноправности 2018-2023*⁴, у којој је као важан изазов препозната потреба да се осигура да све жене, укључујући и угрожене групе, имају користи од политике родне равноправности и заштите коју пружају релевантни инструменти.

Закон о родној равноправности још увек није донет, иако је Србија ту обавезу преузела. У овој области потребно је извршити усклађивање са свим релевантним међународним документима, а имајући у виду далеко мању заступљеност жена у свим областима одлучивања прописати обавезне веће квоте, као и обавезу вођења родно осетљиве статистике у свим областима, нарочито статистике која се односи на насиље са посебним акцентом на угроженим групама, као што су девојчице, старије жене, Ромкиње, жене са инвалидитетом и сл.

Да је неравноправност жена дубоко укореењена у свим сферама јавног и приватног живота, а дискриминација над женама присутна и друштвено прихватљива, те нераскидиво повезана са другим факторима који утичу на њихове животе, од којих је најзначајнији економска зависност од мушких чланова породице, указују и бројна истраживања спроведена током 2018.

⁴ Council of Europe Gender Equality Strategy 2018-2023, Council of Europe - доступно на интернет страници: <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246>

године, а посебно забрињава велики број случајева насиља у породици и партнерског насиља.

На основу података о случајевима насиља од доношења Закона о спречавању насиља у породици, као и према резултатима истраживања, може се закључити да је проблем насиља и даље веома изражен и захтева хитно решавање. Иако је Закон постигао одређене ефекте и унапредио координисано деловање институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, и даље није довољно урађено на јачању система подршке жртвама, као ни на јачању институција које су за ову подршку надлежне. Крајем 2018. године започела је са радом Национална СОС линија за жене жртве насиља. Неопходно је обезбедити пружање ове услуге у складу са стандардима утврђеним Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици и другим међународним стандардима. Анонимност лица мора бити загарантована, док подршку треба да пружају обучена лица која имају искуство у раду са жртвама насиља.

Један од кључних изазова је и обезбеђивање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција, имајући у виду да је родну равноправност у пракси тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и на свим нивоима. Препознајући важност укључивања жена у друштвени и у политички живот, Повереник је претходне године општинама/градовима у Републици Србији упутио препоруку мера за остваривање равноправности ради предузимања мера и активности у циљу обезбеђивања укључивања и подстицања равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција у органима јединица локалне самоуправе. У току ове године, према резултатима спроведених истраживања, евидентно је да и даље постоји висок родни дисбаланс у броју жена и мушкараца на руководећим позицијама. Примера ради, на изборима за националне савете националних мањина који су одржани у 2018. години, право гласа имала су 507.183 припадника мањинских заједница⁵, док је на место председница националних савета изабрано свега пет жена, што посматрајући укупан број конституисаних националних савета, значи да су на највишим позицијама жене заступљене у свега 21,7% случајева.

Међу кључним проблемима и даље су: потреба усклађивања рада и родитељства, недовољно коришћење флексибилног радног времена, јачање очинства и охрабривање очева на коришћење одсуства са рада ради неге детета, потреба за отварањем предшколских установа и усклађивањем радног времена ових установа са радним временом родитеља, креирање

⁵ *Minority News* – месечни билтен о животу мањинских заједница у Србији, Центар за истраживање миграција, број 51, новембар/децембар 2018 – доступан на интернет страници: http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/fajlovi/minority_news_51.pdf

различитих видова финансијске подршке и др. Посебну пажњу је потребно посветити откањању стереотипних улога полова.

Поред тога, више истраживања указује да ће информационе технологије, поред бројних предности, у неповољнији положај ставити жене у односу на мушкарце, јер ће нестати многа занимања којима се данас оне баве, те да би компаније, али и државни органи, требало да воде рачуна и о овом проблему.

Са друге стране, пракса Повереника је показала да су у току 2018. године мушкарци исказивали незадовољство поступањем центара за социјални рад приликом давања мишљења на захтев судова у поступцима за развод брака и поверавања детета, имајући у виду да се деца најчешће, због стереотипних улога, поверавају мајкама. Такође, мушкарци су подносили притужбе које се односе на поступање здравствених установа приликом хоспитализације деце и одређивања да само мајке могу бити пратиље детета, због чега је Повереник упутио препоруке мера свим здравственим установама.

Током 2018. године грађани су као основ дискриминације наводили и **националну припадност или етничко порекло**. Као и претходне године, свака друга притужба због дискриминације на основу националне припадности односила се на дискриминацију Рома и Ромкиња. Бројна истраживања указују да су посебно угрожене Ромкиње, да мали број ромских девојчица заврши основне и средње школе, као и да је број Рома без личних докумената знатно смањен али да их још увек има, те да треба радити на запошљавању Рома, као и на побољшавању услова становања и социјалне заштите. Поред тога, у истраживањима је наведено да су афирмативне мере допринеле већој заступљености ромске деце у систему образовања, као и да је повећан број деце која се уписују у предшколске програме, али да и даље треба радити на спречавању њихове сегрегације.

Значајни су позитивни помаци у погледу положаја националних мањина, како у нормативном тако и у институционалном смислу. У току 2018. године усвојене су измене и допуне прописа о заштити права и слобода националних мањина и о националним саветима националних мањина, али и даље је потребно радити на унапређењу међуресорне сарадње и адекватној примени постојећих прописа.

У протеклој години дискриминација на основу **здравственог стања** била је шести основ по учесталости. Извештаји међународних организација и организација које се баве заштитом људских права указују на потребу унапређења стања у овој области, нарочито када је реч о сузбијању стигматизације особа које живе са ХИВ/АИДС-ом. У истраживањима је наведено да су основни проблеми са којима се суочава ова рањива група стигматизација и дискриминација, не само код нас већ и у свету, као и да отежавајућу околност представља што жртве дискриминације често нису вољне да уђу у процес доказивања дискриминације, посебно услед ризика

да ће њихов статус постати познат широј заједници, чиме ће се повећати ризик да буду изложени виктимизацији. Анализом праксе Повереника уочено је да се здравствено стање као основ најчешће јавља код вишеструке дискриминације, и то углавном заједно са старосним добом, инвалидитетом или полом, генетским особеностима. Такође, уочен је значај и потреба унапређивања палијативног збрињавања, у циљу унапређења квалитета живота пацијената и очувања достојанства у последњим данима живота, као и потреба боље информисаности грађана о спровођењу превентивних и скрининг прегледа ради раног откривања болести и унапређења општег здравља становништва. Посебно се издваја потреба уједначавања праксе када је реч о обезбеђивању пратње деци на болничком лечењу, те омогућавања и мајкама и очевима да буду уз дете у болници. Стратешки оквир је током 2018. године у овој области унапређен усвајањем стратегија јавног здравља, превенције и контроле ХИВ инфекције и АИДС-а као и безбедности и здравља на раду.

У току 2018. године, као и претходних година, у првих шест основа дискриминације грађани су наводили и **сексуалну оријентацију** као лично својство. Као и претходних година, највише притужби поднето је због дискриминације ЛГБТ особа у области јавног информисања и медија, а у највећем броју случајева подносиоци притужби биле су организације цивилног друштва, што говори о њиховом значају и улози у заштити права припадника ЛГБТ популације. Резултати истраживања *Однос медија у Србији према дискриминацији*, које је Повереник спровео у току 2018. године, показали су да новинари имају одређени степен социјалне дистанце према овој мањинској групи, иако препознају да према ЛГБТ популацији постоји изражена дискриминација, те да мора постојати одговорно извештавање, које не сме да садржи говор мржње, сензационализам, дискриминаторне ставове и увредљиво извештавање о особама другачије сексуалне оријентације и родног идентитета.

У току 2018. године је унапређен и правни оквир који се односи на промену ознаке пола приликом издавања личних докумената трансродним особама, чиме је омогућена промена личног имена у званичним документима. Такође, доношењем Правилника о начину издавања и обрасцу потврде надлежне здравствене установе о промени пола, крајем 2018. године, битно је унапређен правни положај трансродних особа.

Међутим, према извештајима и истраживањима, и даље су присутни примери дискриминаторних инцидената и злочина мотивисаних хомофобијом и трансфобијом. Иако је у току 2018. године добијен први случај пред судом због злочина из мржње на основу члан 54а Кривичног законика, потребно је радити на обуци полиције, тужилаца и судија у циљу обезбеђивања пуне примене овог члана и одмеравања казне за кривична дела учињена из мржње. Мисија ОЕБС-а у Србији је издала публикацију *Смернице за кривично гоњење злочина из мржње у Републици Србији*.

Брачни и породични статус као лично својство је следећи основ дискриминације по броју поднетих притужби Поверенику током 2018. године. Евидентно је да се неколико година уназад највећи број притужби по овом основу подноси у области рада и запошљавања, а велики број поднет је и због поступака пред органима јавне власти. Из објављених истраживања може се закључити да је, као и у Европској унији, и даље присутан проблем усклађивања родитељства са обавезама које проистичу из рада и запошљавања, о чему је већ било речи.

Сиромашни грађани су у истраживањима такође перципирани као једна од три највише дискриминисане друштвене групе, међутим, број притужби по основу имовног стања је занемарљиво мали и подносе их углавном физичка лица. Рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру повезаност свих система заштите, почев од система социјалне до здравствене заштите и система образовања, уз усаглашавање републичког и локалног нивоа и интензивнију сарадњу државних институција и цивилног сектора, уз бољу повезаност услуга подршке, развијање солидарности и толеранције, нарочито од ране младости. Још се не могу сагледати ефекти донетог Закона о бесплатној правној помоћи, чији циљ свакако треба да омогући сиромашним грађанима бољи приступ правди. Овај закон у фази доношења није достављен Поверенику на мишљење.

Иако су афирмативне мере запошљавања дале одређене резултате, остваривање равноправности свих осетљивих група лица, поред предузимања афирмативних мера у области запошљавања и пажљивог сагледавања њихових ефеката, захтева и мере сталног инспекцијског надзора, као и брзу и ефикасну судску заштиту у случају повреде права. У циљу промовисања толеранције и равноправности Повереник је у 2018. години установио и награду под називом „Општина/град једнаких могућности“.

У даљем тексту овог извештаја дат је кратак преглед по основима дискриминације кроз праксу и поступање Повереника у сузбијању дискриминације и унапређењу равноправности. Ради приближавања проблема дискриминације и бољег сагледавања стања дати су и примери појединих мишљења, препорука мера, препорука за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности, као и предлога за оцену уставности, иницијатива за измену закона, судских поступака (парнични, прекршајни, кривични) и остали исходи поступака. Детаљнији статистички подаци о раду Повереника дати су на крају овог извештаја, под насловом *Статистички приказ рада Повереника у 2018. години*. Мишљења, препоруке, упозорења, саопштења и други акти Повереника доступни су на званичној интернет презентацији органа.

1.1 Дискриминација на основу инвалидитета

Особе са инвалидитетом у Републици Србији, слично као и у ЕУ, представљају једну од најугроженијих група становништва у свим областима друштвеног живота. Да су проблеми са којима се суочавају особе са инвалидитетом бројни, истиче се и у великом броју извештаја и публикација, а то потврђује и пракса Повереника.

У току 2018. године инвалидитет је као основ дискриминације наведен у 265 притужби, што представља 26,4% од укупног броја основа наведених у притужбама. Инвалидитет као основ дискриминације је и у претходној години по броју притужби био на првом месту, а већ годинама се налази у врху по броју поднетих притужби. Приметан је тренд раста броја притужби по овом основу из године у годину. Највећи број притужби, као и прошле године, поднеле су организације које се баве заштитом људских права (201), док су преостале притужбе (64) поднела физичка лица, и то 35 мушкараца и 29 жена.

Највећи број притужби због дискриминације на основу инвалидитета у 2018. години поднет је због дискриминације приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина - 205 притужби (79,8%), што указује на велике проблеме са којима се особе са инвалидитетом суочавају када је у питању доступност објеката и услуга, информација и комуникација. Један од разлога за повећање броја притужби по овом основу је чињеница да је организација Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије, у оквиру пројекта *Равноправно: ОСИ у политичком животу*, истраживала приступачност бирачких места за особе са инвалидитетом на територији неколико градских општина у Београду, Крагујевцу и Сомбору. На предлог Повереника, Градска изборна комисија Града Београда и градске општине Врачар и Савски венац окончале су поступак по притужбама медијацијом, односно потписивањем Споразума о разумевању, док је по притужбама против Градске општине Нови Београд донето мишљење са препорукама, по којима је ова општина поступила.

Затим, према броју притужби у којима је инвалидитет наведен као основ дискриминације следи област која се односи на поступке пред органима јавне власти. У овој области су поднете 24 притужбе (15,9%). Трећа по бројности притужби је област запошљавања или посла - 18 (10,3%), следе образовање и стручно оспособљавање - 5 (8,8%), док су у области социјалне заштите, јавног информисања и медија поднете по четири притужбе. У другим областима је поднето преосталих пет притужби.

Притужбе указују и на проблеме са којима се сусрећу деца са инвалидитетом у области образовања, нарочито у погледу инклузије и обезбеђивања одговарајуће подршке. Поред тога, сагледан је и проблем са којим се суочавају особе са инвалидитетом приликом процене радне способности или у поступку рада, премештања на друго радно место, на

послове који не одговарају пословима које особа може обављати на основу преостале радне способности и сл.

На иницијативу Повереника одржана је седница Одбора за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва Народне скупштине, на којој је указано да и даље постоји пракса потпуног лишења пословне способности, те да је у циљу омогућавања особама са инвалидитетом да одлучују о сопственом животу неопходно изменити прописе који уређују то питање, као и питање стављања под старатељство, а важеће прописе ускладити са чланом 12. Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Поред тога, проблем институционализације особа са инвалидитетом није решен, због чега је потребно више радити на деинституционализацији и остваривању права на самосталан живот особа са инвалидитетом.

Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2018. године дао и више мишљења на нацрте закона и других аката, а упутио је и више иницијатива за измену прописа, као на пример: Иницијативу за измену Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања; Иницијативу за измену стандарда у поступку за акредитацију високошколских установа; иницијативе за измену Закона о финансијској подршци породици са децом, поводом којих је поднео и предлоге за оцену уставности и законитости појединих одредаба овог закона. Повереник је подржао и иницијативу више удружења за оцену уставности и законитости Закона о финансијској подршци породици са децом, поводом одредбе закона која се односи на остваривање права на накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради посебне неге детета у случајевима када је за дете већ остварено право на додатак за помоћ и негу другог лица.

У току 2018. године, поднет је и један захтев за покретање прекршајног поступка због дискриминације девојчице коју нису хтели да приме у играоницу због њеног инвалидитета, односно, постављали су додатни услов да девојчица може да борави у играоници само уз присуство мајке.

Повереник је упутио и препоруке мера за остваривање равноправности особа са инвалидитетом, и то: Граду Крагујевцу, Градској библиотеци и Задужбини Илије М. Коларца ради отклањања постојећих физичких баријера које онемогућавају особама са инвалидитетом које се отежано крећу да користе јавне објекте; Министарству финансија у вези са отклањањем недоумица приликом примене члана 21. Закона о порезу на доходак грађана и Републичком фонду за пензијско и инвалидско осигурање ради обезбеђивања координације између органа вештачења у поступцима у којима се одлучује о радној способности појединца која утиче на могућност запослења или одржања запослења и у поступцима у којима се одлучује о остваривању права на инвалидску пензију на основу губитка радне способности.

Мишљења и препоруке

Чланице комисије понижавале особу са инвалидитетом

Притужбу је поднела жена са инвалидитетом против Комисије за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења особа са инвалидитетом Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање. У притужби је наведено да су чланице комисије током поступка процене радне способности жени постављале понижавајућа и увредљива питања (на пример: „Зашто су ми је послали, ово је за центар за социјални рад?“, „Зашто није урађен IQ?“, „Имаш ли ти живе родитеље? Зашто тражиш посао када можеш да наследиш њихову пензију?“, „Да ли знаш када ти се иде у WC? Кад ћеш пишкити?“, „Коју си школу завршила, је л' специјалку? [...] А то је оно убрзано...!“), „А шта би ти то као хтела да радиш и где?“), као и да се у току поступка процене радне способности председница Комисије обраћала претежно персоналној асистенткињи подносиоце притужбе и поред инсистирања асистенткиње да она не може давати одговоре на питања која се тичу лично подносиоце. У току поступка Повереник је прибавио изјаву личне асистенткиње која је била присутна током поступка процене радне способности и која је поткрепила наводе притужбе. У изјашњењима председнице и чланица Комисије оспорено је да је њихово поступање, приликом оцењивања радне способности подносиоце притужбе, било увредљиво и понижавајуће, односно да је вређало њено достојанство. Међутим, ни у једном од изјашњења ови наводи нису поткрепљени доказима, нити су оспорени конкретни наводи из притужбе да је у највећем делу процене радне способности подносиоце притужбе игнорисана. Повереник је донео мишљење да су председница и чланице Комисије која је вршила процену радне способности подносиоце притужбе, прекршиле одредбе Закона о забрани дискриминације и Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом. Због тога је председници и чланицама комисије препоручено да упуте писано извињење подносиоци притужбе што су у поступку процене радне способности повредиле њену личност и достојанство, као и да у оквиру својих редовних послова и активности не крше законске прописе о забрани дискриминације.

По препоруци је поступљено, односно Поверенику су достављене копије извињења које су председница и чланице Комисије упутиле подносиоци притужбе.

Градска изборна комисија дискриминисала слепо и слабовиде гласаче

Подносиоце притужбе је навела да је слепа и да је на изборима за одборнике Скупштине града Београда, који су одржани 4. марта 2018. године, на свом бирачком месту затражила листу кандидата на Брајевом писму, како би могла да гласа. Чланови бирачког одбора су јој саопштили да немају листу

одштампану на Брајевом писму, те да може да се ослони на свог пратиоца. Након препирке која је уследила истргнут јој је листић из руке, због чега сматра да је дискриминисана на основу инвалидитета као личног својства. У изјашњењу ГИК-а, наведено је да је ГИК на својој седници, одржаној 21. фебруара 2018. године, разматрао иницијативу Удружења слепих и слабовидих за увођење шаблона за гласање слепих и слабовидих особа, да је иницијатива у потпуности прихваћена и подржана, али да у том тренутку није постојала могућност да се у техничком смислу реализује у пракси, с обзиром да није било могуће усред изборног процеса уводити такву новину и мењати изборна правила. На истој седници је констатовано: да ће ГИК поднети иницијативу Народној скупштини Републике Србије за измену изборних закона; да се ГИК у поступку спровођења избора за одборнике Скупштине града старао да, у складу са расположивим могућностима, слепа и слабовида лица могу да остваре своје законом загарантовано бирачко право, гласањем уз помоћ другог лица, као и да гласачки листићи коришћени за спровођење избора нису били штампани на Брајевом писму. По спроведеном поступку Повереник је дао мишљење да је ГИК ставио подносиатељку притужбе у неповољнији положај у односу на друге бираче на основу њеног личног својства – инвалидитета, чиме је повредио одредбе Закона о забрани дискриминације. ГИК-у је препоручено да предузме све неопходне мере и активности из своје надлежности како би се убудуће организовали избори на начин да се омогући слепим и слабовидим особама да гласају на приступачним гласачким листићима, односно на приступачан начин, као и да у својим будућим актима ближе уреди поступак спровођења гласања слепих и слабовидих, уз поштовање достојанства особа са инвалидитетом.

ГИК је обавестио Повереника да је усвојио закључак којим се обавезује: да ће предузети све неопходне мере и активности из своје надлежности како би се убудуће организовали избори за одборнике Скупштине града Београда на начин да се омогући слепим и слабовидим особама да гласају на приступачним гласачким листићима, односно на приступачан начин; да ће убудуће приликом спровођења избора за одборнике Скупштине града Београда ближе уредити поступак спровођења гласања слепих и слабовидих, уз поштовање достојанства особа са инвалидитетом; да ће у случају истовременог спровођења избора за народне посланике и избора за одборнике Скупштине града Београда о овом закључку обавестити Републичку изборну комисију.

Препорука мера за остваривање равноправности

Препорука мера РФППО за остваривање равноправности особа са инвалидитетом

Повереник је дошао до сазнања да постоји могућност да се у пракси догоди случај, у којем орган вештачења Републичког фонда за пензијско и инвалидско

осигурање у два различита поступка покренута по захтеву истог лица, односно поступку за остваривање права из система пензијског и инвалидског осигурања и поступку за остваривање права на основу Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, донесе налаз, оцену и мишљење у складу са којим исто лице не може да оствари право на инвалидску пензију, а истовремено у поступку процене радне способности буде процењено као лице са 3. степеном тешкоћа и препрека у раду, односно лице које се не може запослити ни под општим, ни под посебним условима. На овај начин се лице ставља у положај у којем не може бити радно ангажовано, односно запослено, али ни остваривати право на пензију по основу губитка радне способности. Због тога је Повереник упутио Препоруку Републичком фонду за пензијско и инвалидско осигурање да предузме све неопходне мере у циљу обезбеђивања координације између органа вештачења у поступцима у којима се на основу налаза, оцене и мишљења одлучује о радној способности појединца, која утиче на могућност запослења или одржања запослења, односно остваривања права на рад, као и у поступцима у којима се одлучује о остваривању права на инвалидску пензију на основу губитка радне способности.

Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање је обавестио Повереника да је са Националном службом за запошљавање успоставио блиску сарадњу која подразумева размену информација и додатну контролу решења, те да је договорена и припрема предлога за измену одговарајућих подзаконских аката, а одржано је и саветовање лекара вештака у вези са наведеним проблемом. Посебно је договорено и да се чињеница о претходним вештачењима обавезно назначавача већ приликом подношења захтева у овим поступцима.

Иницијатива за измену прописа

Иницијатива за измену стандарда у поступку за акредитацију високошколских установа

Поверенику се обратила народна посланица као координаторка Радног пакета 3 у оквиру ТЕМПУС пројекта „Једнак приступ за све – оснаживање социјалне димензије у циљу јачања Европског простора високог образовања“, EQUED, који је реализован у периоду 2012-2015. године, а у оквиру којег је сагледана приступачност високошколских установа у Републици Србији. Закон о високом образовању⁶ и подзаконска акта још увек не обухватају поштовање принципа универзалног дизајна, што студентима са инвалидитетом и другим особама смањене покретљивости онемогућава, односно отежава похађање наставе, а самим тим и високо образовање.

Имајући у виду наведено, Повереник је извршио анализу постојећих подзаконских аката из ове области и упутио Националном савету за висо-

⁶ „Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18-др.закон и 73/18

ко образовање и Националном телу за акредитацију и проверу квалитета у високом образовању иницијативу за измену и допуну ових правилника са конкретним предлозима. Предлози се односе на измену и допуну стандарда када су у питању простор и опрема, односно организациона и материјална средства високошколских установа и уграђивање прописаних стандарда приступачности у стандарде неопходне за квалитетно извођење свих облика наставе, односно студијских програма високошколских установа. Такође, Повереник је указао да је ради омогућавања информационе и комуникационе приступачности потребно изменити и стандарде који се односе на приступачне веб-презентације, прилагођене уџбенике, учила и помоћна наставна средства, односно одговарајућа помагала асистивне технологије.

Национални савет за високо образовање обавестио је Повереника да је разматрао иницијативу за измену стандарда и да је, подржавајући је, упутио иницијативу Националном акредитационом телу и Комисији за акредитацију и проверу квалитета високошколских институција на разматрање и конструктивну имплементацију у постојеће стандарде.

1.2 Дискриминација на основу старосног доба

Пракса Повереника показује да је старосно доба као основ дискриминације у 2018. години наведено у 166 притужби, што према учесталости чини 16,5% и други је основ дискриминације у овој години. Број притужби које су Поверенику упућене због дискриминације на основу старосног доба у 2018. години већи је од броја поднетих притужби у 2017. години, када је поднето 75 притужби по овом основу, као и 2016. године.

У 2018. највећи број притужби (73,5%) односио се на дискриминацију деце, 18,7% притужби је поднето због дискриминације старијих од 18 а млађих од 65 година, док је 7,8% притужби по овом основу поднето због дискриминације старијих од 65 година. На повећање броја притужби поднетих због дискриминације деце утицао је број притужби које су поднете због примене одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом. У области социјалне и породичне заштите поднето је 109 притужби у којима је старосно доба наведено као лично својство, што чини 47,6%, а следи област рада и запошљавања у којој су поднете 24 притужбе по овом основу, што представља 13,8%. У области образовања и стручног усавршавања поднето је 12 притужби (21,1%), у поступцима пред органима јавне власти 8 притужби (5,3%), у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката четири притужбе (1,6%), а затим следе области са мањим бројем притужби.

На основу анализе поднетих притужби може се констатовати да се старосно доба, као основ дискриминације, често појављује у комбинацији са још неким личним својством – инвалидитетом, здравственим стањем и другим, што је нарочито присутно код вишеструке дискриминације деце

са сметњама у интелектуалном развоју и инвалидитетом у области образовања и указује на потребу пружања адекватне подршке.

У притужбама које су поднете због дискриминације лица старости од 18 до 65 година (18,9%), посебно се издвајају притужбе које се односе на лица старости од 50 до 65 година, које су углавном поднете у области рада и запошљавања и повезане са остваривањем појединих права из радног односа. Ово је област у којој подносиоци неретко наводе и да се суочавају са бојазнима да ће, због подношења притужбе, доживети непријатности или мобинг, а понекад су и у страху од губитка посла. Углавном је разлог обраћања распоређивање на ниже радно место, отказивање или незаконичивање уговора о раду због година старости.

Процентуално је најмање притужби поднето због дискриминације лица старости преко 65 година (8,3%), али је број притужби лица старијих од 65 година приближно исти као и претходне године. Старији суграђани се и даље ређе обраћају Поверенику, без обзира на бројне проблеме, а када се обрате то углавном чине лично и ретко преко организације која се бави заштитом људских права. У притужбама се углавном истиче да велику сметњу за равноправно укључивање у све друштвене токове особа старијих од 65 година и особа које се отежано крећу, као и особа са инвалидитетом, представља неприступачност јавних објеката и површина, али и услуга.

У току 2018. године Повереник је упутио и иницијативу за измену и допуну Закона о социјалној заштити, која се односила на релаксирање услова за остваривање права старијих суграђана на материјалну подршку. Поред ове иницијативе, важно је истаћи и иницијативу и предлоге за оцену уставности и законитости појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом, које се односе на остваривање права родитеља и деце, о чему ће бити више речи у даљем тексту Извештаја.

Повереник је упутио и препоруку мера Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарству здравља, а поводом унапређења социјално-здравствених услуга, које су нарочито важне за старије особе и квалитет њиховог живота, као и препоруку мера за остваривање равноправности која се односи на чишћење снега у свим улицама, нарочито у оним у којима живе теже покретна лица, особе са инвалидитетом и старији суграђани.

Мишљења и препоруке

Медицинске сестре и медицински техничар дискриминисани на основу старосног доба у области рада и запошљавања

Мишљење је донето у поступку по притужбама више лица против в.д. директора Опште болнице у Пријеполу, због дискриминације на основу

старосног доба. У притужбама је наведено да су подносиоци притужби анексима уговора о раду распоређени на нижа радна места, наводно због поступка реорганизације, као и да је начелник хирушког одељења питао директора о разлогу смене подносилаца притужби, на шта је директор одговорио да је један од разлога старосно доба, односно да због година старости нису способни да уче нове електронске технологије и евиденције које се уводе у здравству. Имајући у виду да су све притужбе поднете поводом исте правне ствари, вођен је јединствен поступак. У току поступка је утврђено да су подносиоци притужби били запослени на радним местима главних, односно одговорних сестара и медицинског техничара, те да су анексима уговора о раду распоређени на нижа радна места медицинских сестара, односно медицинског техничара. Према наводима из изјаве начелника Службе за хирушке болести у Општој болници Пријепоље, в.д. директор болнице му је рекао да су подносиоци притужбе „смењени“, јер сматра да због својих година старости нису способни да савладају нове електронске евиденције. Увидом у образац притужбе, утврђено је да су подносиоци притужби у тренутку потписивања анекса уговора о раду имали преко 50 година, док је једна подносиатељка притужбе навршила 42 године старости. У складу са правилом о прерасподели терета доказивања из члана 45. Закона о забрани дискриминације⁷, Повереник је дао мишљење да је в.д. директор Опште болнице Пријепоље прекршио одредбе Закона о забрани дискриминације, те му је препоручено да предузме све потребне мере из своје надлежности у циљу отклањања последица дискриминаторног поступања према подносиоцима притужбе, као и да убудуће у оквиру обављања послова из своје надлежности не крши антидискриминационе прописе.

По препоруци Повереника није поступљено, о чему је обавештена јавност.

Иницијатива за измену прописа

Иницијатива за измене и допуне Закона о социјалној заштити ради побољшања положаја старијих

Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања упућена је Иницијатива за измене и допуне Закона о социјалној заштити, у делу који се односи на прописану површину земљишта као општи услов за остваривање права на новчану социјалну помоћ појединаца, односно породица. Циљ ове иницијативе је да се заштити социјално угрожено сеоско становништво у старачким домаћинствима. Због прописаног ограничења у погледу површине земљишта, велики број грађана не може да оствари право на новчану социјалну помоћ или им је остваривање овог права отежано. У иницијативи је указано да је поред повећања прописане површине земљишта приликом одлучивања о праву на новчану социјалну помоћ, потребно узети у обзир и квалитет земљишта, могућност његове обраде, давања у закуп, као и продаје.

⁷ „Службени гласник РС”, број 22/09

Разлог за покретање ове иницијативе је пре свега чињеница да су старачка породична домаћинства, која располажу површином земљишта већом од прописане, често на ивици сиромаштва и да им је неопходна помоћ.

Иако је Србија једна од земаља са најстаријим становништвом, не само у европским, већ и у светским оквирима, број старијих грађана и грађанки који остварују право на новчану социјалну помоћ, према подацима из извештаја Републичког завода за социјалну заштиту, готово је занемарљив у односу на укупан број корисника овог права и износи око 5%.

Усвајањем ове иницијативе Република Србија би испунила и преузету обавезу утврђену Програмом реформе политике запошљавања и социјалне политике у процесу приступања ЕУ, који је Влада усвојила у мају 2016. године, а којим је утврђено да је у циљу повећања обухвата и унапређења адекватности новчаних давања потребно предузети мере релаксирања имовинских услова који се узимају у обзир приликом остваривања права на новчану социјалну помоћ, пре свега повећања земљишног максимума у зависности од квалитета земљишта, нарочито код старачких домаћинстава.

1.3 Дискриминација на основу пола

Пол као основ дискриминације у 2018. години, као и претходне, заузима треће место по броју притужби и са 108 притужби чини удео од 10,7% од укупног броја притужби по свим основима дискриминације. У току 2018. године Поверенику се обратило више жена него мушкараца са притужбама у којима су навели пол као лично својство. Наиме, укупно је 101 физичко лице поднело притужбу, од чега 60 жена и 40 мушкараца. Овај однос у 2017. години био је 36 жена и 22 мушкарца, док је у 2015. години разлика у броју жена и мушкараца који су Поверенику поднели притужбу по овом основу била још израженија - 108 жена и 21 мушкарац. Анализирајући ко су лица која су у извештајној години поднела притужбу, уочено је да су сви подносиоци притужбе због дискриминације на основу пола у области здравствене заштите били мушкарци.

У односу на области у којима су поднете, као и претходних година највећи број притужби због дискриминације на основу пола (33) поднет је у области рада и запошљавања, што по учесталости основа у овој области представља 19%. Жене су, као и претходних година, и током 2018. подносиле притужбе због промена положаја на раду након повратка са породичног одсуства и одсуства са рада ради неге детета. Најчешће се радило о радном односу на одређено време који због одређеног максималног трајања прописаног Законом о раду, као и немогућности прерастања радног односа на одређено време у радни однос на неодређено време због забране запошљавања у јавном сектору у складу са Законом о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору, који далеко више погађа жене.

Уочавајући да постоји пракса да су жене дискриминисане приликом напредовања јер су одсуствовале са посла због трудничког, породичног или одсуства са рада ради неге детета, Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности свим судовима у вези са напредовањем државних службеница.

Након области рада и запошљавања, следе притужбе поднете због дискриминације у поступању органа јавне власти - 15,2%, што је скоро двоструко више у односу на претходну годину. Повереник је примио и притужбе у којима су очеви исказивали незадовољство поступањем центара за социјални рад приликом давања мишљења на захтев судова у поступцима за развод брака и поверавање детета, истичући да су дискриминисани по основу пола, с обзиром да су деца поверена мајци због предрасуда о родним улогама. Поједине притужбе су се односиле и на поступање здравствених установа приликом хоспитализације деце и одређивања да само мајке могу бити пратиље детета, због чега је Повереник упутио препоруке мера свим здравственим установама.

Такође, уочен је пораст броја притужби које су поднете у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката због дискриминације на основу пола (5,1%). На пример, поднете су следеће притужбе: због коришћења одређеног термина у теретани само за жене; зато што је женама забрањен улаз у берберницу; зато што станодавци радије издају непокретности женама него мушкарцима; контролори у возилима градског саобраћаја чешће контролишу да ли жене имају карту у односу на мушкарце и сл. Следи област јавног информисања и медија, у којој је поднето 13 притужби, што према учесталости основа у овој области износи 20,6%, затим област здравствене заштите, јавна сфера, општа јавност и друге области.

У току 2018. године Повереник је упутио више иницијатива, међу којима је Иницијатива за допуну Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју у циљу прописивања подстицаја за младе, жене или друге осетљиве групе становништва у руралним подручјима, као и Иницијатива за измену одредаба Одлуке о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника. Такође, Повереник је подржао и иницијативу Аутономног женског центра да је потребно ускладити текст Нацрта закона о родној равноправности са међународним документима, и то првенствено са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, као и Конвенцијом о елиминисању свих облика дискриминације жена.

Током 2018. године Виши суд је донео пресуду којом је у потпуности усвојио тужбени захтев Повереника у парничном поступку који је покренут у 2017. години због дискриминације жена и ЛГБТ особа. Међутим, Апелациони суд је преиначио пресуду у корист туженог, а поступак по ревизији је у току.

Мишљења и препоруке

Информативни портал изнео узнемиравајуће и понижавајуће идеје и ставове којима се вређа достојанство жене

Мишљење је донето поводом притужбе поднете против информативног портала, а поводом текстова објављених на овом порталу, под називом: „Зашто Драгана Ракић мрзи и вређа Вршац, Вршчане, Грожђебал...?“ и „Срамотан напад жуте компаније на портал еВршац“. У притужби је, између осталог, наведено да је у овим текстовима Драгана Ракић вређана и дискриминисана на основу више личних својстава – политичког убеђења, имовног стања, рођења и здравственог стања, те да је коментар у тексту: „Ниси ти, Сремице, још увек правог срела“, доживела као крајње сексистички и мизоген. Анализирајући поруке које су послате овим текстовима, а полазећи од праксе Европског суда за људска права и антидискриминационих прописа, Повереник је мишљења да је информативни портал www.evtsac.rs изнео идеје и ставове који су узнемиравајући и понижавајући и којима се вређа достојанство Драгана Ракић само због тога што је жена. На овај начин је створено понижавајуће и увредљиво окружење, због чега је дато мишљење да је информативни портал www.evtsac.rs прекршио одредбе члана 12. Закона о забрани дискриминације, а његовом главном и одговорном уреднику препоручено да објави извињење Драгани Ракић на наведеном порталу у року од 15 дана од дана пријема мишљења са препоруком, као и да убудуће не објављује прилоге којима се омаловажавају жене и подржавају предрасуде и друштвени обрасци засновани на стереотипним улогама полова, те да својим прилозима доприноси измени образаца, обичаја и праксе који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију у односу на жене.

По овој препоруци није поступљено.

Препорука мера за остваривање равноправности

Препорука мера упућена судовима у вези са напредовањем државних службеница

Повереник је дошао до сазнања да поједини судови приликом одлучивања о напредовању својих запослених, државним службеницама, у ситуацијама када, у складу са законом, не буду оцењене за календарску годину у којој су одсуствовале дуже од шест месеци због трудничког, породичног или одсуствовања са рада ради неге детета, послодавац прекида низ узастопних оцена подобних за напредовање, што резултира ненапредовањем државних службеница. На овај начин одсуствовање са рада у вези са трудноћом, порођајем и негом детета се негативно одражава на радноправни статус жена по повратку са трудничког, породичног одсуства, односно одсуства са рада ради неге детета.

Повереник је анализирао кључне међународне и домаће акте који се односе на ову материју, међу којима и Закон о државним службеницима и

Закон о платама државних службеника и намештеника. Након спроведене анализе, Повереник је указао да приликом напредовања треба узимати у обзир оцене државних службеница у низу за године у којима су оцењене, не рачунајући годину у којој нису оцењене због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета. Узастопне године представљају године у којима је државни службеник био оцењен, а које могу бити везане за календарске године у случајевима када није било прекида у оцењивању или године које непосредно претходе или следе години у којој државни службеник није био оцењен. Уколико би се приликом одлучивања о напредовању државних службеница прекидао низ оцена подобних за напредовање због тога што државна службеница због коришћења трудничког, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета није била оцењена, оваква пракса би била супротна Уставу и антидискриминационим прописима. Поред тога, уколико се државним службеницама не би рачунале оцене добијене пре и након коришћења трудничког, породилског и одсуства са рада ради неге детета као узастопне оцене, то би за последицу имало да државне службенице по повратку са одсуства не могу да напредују најмање наредне две године.

Повереник је, такође, указао да одсуствовање са посла због трудноће и родитељства не сме да буде сметња за избор у више звање, напредовање и стручно усавршавање. Послодавац је дужан да обезбеди да се одсуствовање са посла због трудноће и родитељства не одражава негативно на радноправни статус жена, као и да доноси одлуке које су засноване на објективним критеријумима, као што су стручна спрема, знање, радна способност и слично. У супротном, како је Повереник навео, запосленим женама које се одлуче да роде дете, шаље се порука да им прети опасност да ће по повратку на рад на неки начин бити деградиране, без обзира на њихова постигнућа у послу и труд који су уложиле пре одласка на трудничко, породилско одсуство или одсуство са рада ради неге детета.

Због свега наведеног, Повереник је судовима препоручио да приликом одлучивања о напредовању државних службеница узимају у обзир као узастопне оцене оне оцене добијене за године у којима је државна службеница оцењивана, не рачунајући годину у којој није оцењивана због коришћења трудничког, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, односно да се не прекида низ оцена подобних за напредовање због тога што државна службеница због коришћења трудничког, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, није била оцењена.

Иницијативе за измену прописа

Иницијатива за измену чл. 3. и 4. Одлуке о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника

Повереник је поднео Високом службеничком савету Иницијативу за измену чл. 3. и 4. Одлуке о изменама и допунама Кодекса понашања државних

службеника⁸. Анализа је показала да уколико државни службеник покреће поступак за заштиту од сексуалног узнемиравања и/или дискриминације пред судом или Повереником, па у томе не успе, може се догодити да ће бити изложен позивању на одговорност зато што је затражио заштиту, што није случај са осталим грађанима на које се Кодекс не примењује. С тим у вези, Повереник је истакао да је позивање на одговорност (виктимизација) изричито забрањено Законом о забрани дискриминације, којим је прописано да дискриминација постоји ако се према лицу или групи лица неоправдано поступа лошије него што се поступа или би се поступало према другима, искључиво или углавном због тога *што су тражили*, односно намеравају да траже *заштиту од дискриминације* или због тога што су понудили или намеравају да понуде доказе о дискриминаторском поступању. Повереник је указао да се из наведене дефиниције може закључити да Закон о забрани дискриминације не пружа заштиту само лицима за која се у поступку утврди да су претрпела дискриминацију, већ и онима за која се у поступку утврди да нису били изложени дискриминаторном поступању. Такође, Законом о забрани дискриминације прописано је да је забрањено вршење права утврђених овим законом противно циљу у коме су призната или са намером да се ускрате, повреде или ограниче права и слободе других. Одлуком о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника захтева се да државни службеник буде свестан да постоје разлози за покретање поступка за заштиту од дискриминације, односно сексуалног узнемиравања, те се поставило питање да ли евентуално непознавање појма дискриминације и сексуалног узнемиравања или евентуални неуспех државног службеника у поступку пред надлежним органима, треба да резултира могућношћу да запослени одговара због злоупотребе права на заштиту од дискриминације, односно сексуалног узнемиравања.

Повереник је констатовао да спорне одредбе Одлуке о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника, којима је прописана забрана понашања које представља „злоупотребу права на заштиту од дискриминације, односно сексуалног узнемиравања“, не доприносе заштити државних службеника од дискриминације и сексуалног узнемиравања, већ представљају препреку за тражење заштите, чиме се државни службеници стављају у неједнак положај у односу на све остале грађане који могу да затраже заштиту од дискриминације и сексуалног узнемиравања. Такође, државним службеницима који пријаве дискриминацију, односно сексуално узнемиравање, а надлежни орган у конкретном случају не утврди дискриминацију, „прети“ опасност да ће бити позвани на одговорност, јер су неуспешно тражили заштиту од дискриминације чиме су, примера ради, могли да нанесу штету лицу против кога је (при)тужба поднета. Ова одредба може довести до тога да се државни службеници обесхрабре у погледу тражења заштите од дискриминације, односно сексуалног узнемиравања, због страха да неће успети у поступку и да ће због тога трпети штетне последице.

⁸ „Службени гласник РС”, број 20/18

Високи службенички савет обавестио је Повереника да је прихватио иницијативу и да је маја 2018. године донео Одлуку о изменама Кодекса понашања државних службеника.

Иницијатива за допуну Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју ради утврђивања подстицаја за младе, жене и друге осетљиве групе становништва у руралним подручјима

Повереник је Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде поднео иницијативу за допуну члана 3. Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју⁹ или другог одговарајућег члана овог закона којим би се прописали подстицаји за младе, жене или друге осетљиве групе становништва у руралним подручјима. Потреба унапређења положаја младих на селу је већ препозната чланом 39. Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју, али само за једну врсту подстицаја, и то програме за диверсификацију дохотка и унапређење квалитета живота у руралним подручјима, док остале врсте подстицаја нису обухваћене посебним погодностима када су у питању млади. Остале осетљиве групе пољопривредника/ца нису препознате као посебне категорије којима су потребни одговарајући подстицаји ради унапређења њиховог положаја у пољопривреди.

Повереник је у иницијативи истакао да је у области пољопривреде, на исти начин како је регулисана могућност утврђивања подстицаја под различитим условима и у различитом обиму уколико се ради о подручјима са отежаним условима рада, потребно омогућити подстицајне мере под повољнијим условима и/или у различитом обиму и за припаднике одређених осетљивих група становништва, попут младих и жена на тржишту рада, као и других осетљивих група, уколико су носиоци или чланови пољопривредног газдинства које се бави пољопривредном производњом. Основни циљ оваквог регулисања јесте побољшање економског положаја младих, жена и других осетљивих група становништва на селу и омогућавање једнаких шанси корисницима подстицаја из ових категорија становништва, чиме би се могло утицати и на смањење даљег погоршања демографских трендова, веће задржавање и економску активност на селу, подстицање родне равноправности и једнакости појединих осетљивих категорија пољопривредника.

Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде је обавестило Повереника да ће приликом прве измене Закона размотрити увођење мере којом се подржавају жене на селу, као и да ће се размотрити могућност да се кроз мере руралног развоја уведу и подстицаји женама, односно другим осетљивим категоријама становништва на селу, како оним који се баве пољопривредним активностима, тако и оним који се баве непољопривредним активностима.

⁹ „Службени гласник РС”, бр. 10/13, 142/14, 103/15 и 101/16

1.4 Дискриминација на основу рођења

Следећи основ дискриминације према учесталости током 2018. године било је рођење као лично својство. Разлог за значајно повећање броја притужби по овом основу у 2018. години је почетак примене новог Закона о финансијској подршци породици са децом, као и његових измена и допуна, због чега се највећи број притужби (104) по овом основу односи на област социјалне и породичне заштите. У притужбама које је поднело 556 жена наведено је да је више одредаба овог закона дискриминаторно, као и да нису у складу са Уставом. Између осталог, наведено је и да су мајке које су до 25. децембра 2017. године родиле децу дискриминисане у односу на мајке које су родиле децу након овог датума, јер ће остварити родитељски додатак у знатно мањем износу. У појединим притужбама, у зависности од тога на које су се одредбе овог закона притужбе односиле, ово лично својство се појављивало у комбинацији са још неким личним својством (старосно доба, имовно стање, пол и друго). Повереник је овим поводом поднео иницијативе за измену Закона Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као и предлоге за оцену уставности и законитости Уставном суду.

Предлог за оцену уставности

Предлог за оцену уставности и законитости појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом

Повереник је поднео Уставном суду Предлог за оцену уставности и законитости појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом. Наиме, одредбом члана 13. став 4. овог закона, прописано је да месечна основица накнаде зараде, односно накнаде плате за време породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, не може бити већа од три просечне месечне зараде у Републици Србији, према последњем објављеном податку републичког органа надлежног за послове статистике на дан подношења захтева. Повереник је утврдио да наведена одредба несразмерно теже погађа жене које остварују зараду већу од три просечне месечне зараде у Републици Србији, што представља дискриминацију жена на основу личних својстава - пола и имовног стања. Наиме, имајући у виду правну природу породилског одсуства и чињеницу да због традиционалних друштвених образаца понашања веома мало мушкараца користи право на одсуство са рада ради неге детета, јасно је да одредба која се односи на максималан износ месечне основице зараде током породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета несразмерно теже погађа жене у односу на мушкарце, јер се основано може очекивати да ће у највећем броју случајева ово право да користе управо жене. Другим речима, наведена законска одредба има негативне последице по жене са вишим зарадама, односно зарадама већим од три просечне зараде у Републици Србији, јер ће према новом законском решењу

ове жене примати мањи износ од оног који су остваривале пре коришћења породичног одсуства. Са друге стране, ово законско решење је у нескладу и са прописима којима се уређује плаћање пореза и доприноса, имајући у виду да је одредбом члана 43 Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање прописано да највишу годишњу основицу доприноса чини петоструки износ збира просечних месечних зарада у Републици исплаћених у периоду за претходних 12 месеци, почев од месеца новембра у години која претходи години за коју се утврђују и плаћају доприноси. Стога, нејасно је због чега законодавац, са једне стране, очекује да ће запослене са вишим зарадама пре мајчинства исплаћивати доприносе до максималног износа пет просечних зарада у Републици Србији, док ће у тренутку када постану мајке та чињеница бити фактички занемарена и жена ће примити максимално три просечне зараде у Републици Србији, што ће несумњиво утицати на њен дотадашњи квалитет живота. На овај начин жене са вишим примањима неоправдано су стављене у неједнак положај у односу на жене које су до отпочињања породичног одсуства остваривале примања мања од 3 просечне месечне зараде у Републици Србији на основу личног својства имовног стања. Према томе, иако је циљ прописивања наведене одредбе законит, средства за постизање тог циља нису примерена ни нужна, јер имају за последицу да се једна група жена доводи у фактички неједнак положај, иако је управо ова група, путем плаћања пореза и доприноса из зараде, била та која је у великој мери утицала на прилив, односно висину буџетских средстава.

Поред тога, у предлогу је наведено да су одредбе члана 17. став 2. и 18. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом у несагласности са Уставом Републике Србије и Законом о забрани дискриминације, јер се њима стављају у неједнак положај жене које су пољопривреднице у односу на жене које су осигуране по другим основима из члана 17. став 1, што представља дискриминацију. Наиме, чланом 17. став 2. а у вези члана 17. став 1. Закона, направљено је разликовање приликом утврђивања лица која имају право на накнаду по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, па је тако предвиђено да накнаду може остварити жена која је у периоду од 18 месеци пре рођења детета остваривала приходе на основу делатности предвиђених у ставу 1. (као што су запослење, самостална делатност, уговор о делу и друго), док је за жене које су пољопривредне осигуранице као услов за стицање накнаде предвиђено да су осигуране по том основу 24 месеца. Иако је похвално што је Законом сада уређена накнада која ранијим прописима није постојала за пољопривредне осигуранице, околност да им се омогућавају права као и осталим осигураницима не значи да та права не треба да им се пруже под једнаким условима као и другима. Стога, Законом прописани услов да се женама пољопривредницама обрачунава накнада по основу рођења и неге детета и посебне неге детета на другачији начин и под другим условима у односу на осигуранице предвиђене у члану 17. став 1. нема оправдање и доводи до неједнаког третмана само због ове околности. Овако постављен услов за стицање права на накнаду у директној је вези и са

израчунавањем основице за остале накнаде, која је предвиђена у члану 18. став 2, па се тако основица за остале накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета утврђује сразмерно збиру месечних основица на који су плаћени доприноси за обавезно пензијско и инвалидско осигурање за последња 24 месеца који претходе дану рођења детета, док се код основица за лица предвиђена чланом 17. став 1. рачуна узимањем у обзир последњих 18 месеци који претходе првом месецу отпочињања одсуства због компликација у вези са одржавањем трудноће или породилског одсуства.

Када је реч о одредби члана 54. Закона о финансијској подршци породици са децом, а у вези члана 12. став 1. Закона о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом, у притужбама је наведено да су мајке које су до 25. децембра 2017. године родиле децу дискриминисане у односу на мајке које су родиле децу након овог датума, јер ће остварити право на родитељски додаток по раније важећем закону који прописује знатно мање износе родитељског додатка од новог Закона о финансијској подршци породици са децом. Анализом наведених одредаба утврђено је да ће деци рођеној пре 25. децембра 2017. године, којима није завршена исплата родитељског додатка, бити исплаћиван нижи износ у односу на децу рођену након овог датума. Нејасно је оправдање за овакво прављење разлике, посебно имајући у виду чињеницу да се деца као крајњи корисници ове мере подршке налазе у истој ситуацији без обзира на датум рођења, јер ни једнима ни другима није завршена исплата родитељског додатка, те је стога ирелевантно да ли су рођени пре или после 25. децембра 2017. године.

С обзиром на све наведено, Повереник је предложио да Уставни суд, након споведеног поступка, одлуком утврди да одредба члана 13. став 4, члана 17. ст. 2, члана 18. став 2. и члана 54. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом и одредба члана 12. став 1. Закона о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом, нису у сагласности са Уставом Републике Србије и Законом о забрани дискриминације.

Поступак је у току.

1.5 Дискриминација на основу здравственог стања

Пети основ по броју поднетих притужби током 2018. године било је здравствено стање, са поднетом 61 притужбом (6,1%). Што се тиче области у којима се дискриминација на основу здравственог стања јавља, највећи број притужби поднет је у области рада и запошљавања - 19 - што што према учесталости основа у овој области представља 10,9%, за разлику од 2017. године, када је највише притужби по овом основу било поднето у поступцима пред органима јавне власти. После ове области следи област која се односи на поступке пред органима јавне власти - 9,3%, у области пружања услуга и коришћења јавних површина и објеката - 3,5%, у области образовања и стручног усавршавања

- 15,5%, у области здравствене заштите - 12,1%, у области јавног информисања и медија - 6,4%, док је у другим областима поднет мањи број притужби.

Пракса Повереника показује да су као и прошле године физичка лица поднела највећи број притужби, и то 18 мушкараца и 33 жене, док су организације које се баве заштитом људских права поднеле девет притужби, а једну притужбу је поднела група лица.

У поступању по притужбама уочено је да се здравствено стање, као један од основа дискриминације, најчешће јавља код вишеструке дискриминације и то у комбинацији са инвалидитетом, старосним добром и генетским особеностима.

Притужбе по овом основу су се односиле и на положај особа које болују од меланоме, као и других болести које захтевају лечење адекватним лековима, односно лековима новије генерације, али и на положај особа које живе са ХИВ/АИДС-ом. Посебно је указивано и на стигматизацију и предрасуде према особама које имају аутизам, нарочито деце са аутизмом. И даље се један број притужби односио на положај деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом. Овом темом се Повереник нарочито бавио приликом указивања на потребу измена појединих одредаба Закона о социјалној заштити и Закона о финансијској подршци породици са децом.

У току 2018. један од разлога обраћања грађана је било и указивање на потребу доношења стандарда услуга социјално-здравствене заштите, односно унапређења палијативног збрињавања. С тим у вези Повереник је упутио и препоруку мера Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као и Министарству здравља. Поред тога, на потребу унапређивања услуга социјално здравствене заштите указано је и приликом давања мишљења на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити, с обзиром да је у наведеном нацрту предвиђено брисање одредбе која се односи на ову врсту услуга. Повереник је током 2018. године дао више мишљења на нацрте прописа, међу којима издвајамо мишљење на Предлог националне стратегије за превенцију и контролу ХИВ инфекције и АИДС-а у Републици Србији (2018-2025) са Акционим планом за спровођење и Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити.

У току 2018. године није донета првостепена одлука у парници за заштиту од дискриминације коју је у 2017. години покренуо Повереник, а која се односила на дискриминацију по основу здравственог стања у области ради и запошљавања.

Мишљења и препоруке

Понижавајуће и увредљиво поступање према дечаку са аутизмом и његовој породици

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је у име малолетног дечака поднео његов отац против Аеродрома „Никола Тесла“, Air Serbia а.д. , Air Serbia Ground Service д.о.о, због дискриминације дечака на основу

здравственог стања. У притужби је наведено да син подносиоца притужбе болује од аутизма, да се по уласку у аеродром распакао у реду за чекирање и да су то уобичајене кризе кроз које деца са аутизмом пролазе. Даље је навео да им је пришла службеница која се није представила и да је питала зашто дечак плаче, а на помен његове болести најавила да ће га „скинути са лета“. Према њима су се све време опходили увредљиво и тражили изговор да дечаку забране путовање, односно онемогуће да се укрца на лет, због тога што има аутизам. У изјашњењу Аеродрома, наведено је да аеродром омогућава безбедно коришћење инфраструктуре и да не учествује у доношењу одлука које се тичу отпреме путника, док је у изјашњењу Air Serbia а.д. наведено да послове отпреме и прихвата путника обавља Air Serbia Ground Service д.о.о. које је посебни привредни субјект. У изјашњењу Air Serbia Ground Service д.о.о наведено је да особама са аутизмом није ускраћено право на коришћење услуга ваздушног транспорта, али да је здравствено стање малолетног дечака у тренутку процене од стране аеродромског лекара било такво да није био могућ безбедан транспорт, и да су дужни да поступају у складу са прописима и утврђеним процедурама. По спроведеном поступку и утврђеним чињеницама, Повереник је дао мишљење да у поступку по притужби Аеродром и Air Serbia а.д. нису прекршили одредбе Закона о забрани дискриминације. Са друге стране, Air Serbia Ground Service д.о.о. је прекршило одредбе члана 12. Закона о забрани дискриминације, тако што није доказало да начин спровођења поступка запослених приликом провере способности малолетног дечака да путује авионом није био понижавајући и увредљив за њега и његову породицу, те му је препоручено да: организује састанак са једним од удружења које пружа подршку особама са аутизмом како би непосредно сазнали са каквим проблемима се суочавају и на какве све ситуације наилазе особе са аутизмом приликом коришћења услуга ваздушног саобраћаја; да предузме активности у циљу додатне едукације запослених који раде на пословима пријема и отпреме путника и подршке путницима који имају аутизам, као и активности на унапређивању система подршке особама са здравственим потешкоћама и инвалидитетом.

У законом прописаном року Повереник је обавештен да је одржан састанак са представницима Савеза удружења Србије за помоћ особама са аутизмом, а да је комплетан прихват и отпрема путника прешао у надлежност Аеродрома. Такође, утврђен је предлог обуке који се састоји из неколико тема: увод и значај обуке из угла особа са аутизмом и њихових породица, специфичност и карактер особа са аутизмом, могуће ситуације и реакције – понашања особа са аутизмом и стратегије за њихово превазилажење, визуелна подршка. Такође, договорено је да се припреми онлајн лифлет који би садржао све потребне информације везане за припрему путовања и путовање особа са аутизмом и њихову пратњу. Уз обавештење о поступању по препоруци Повереника достављен је и план обуке особља за 2018. годину.

Препорука мера за остваривање равноправности

Препоруке мера за остваривање равноправности особа којима је због специфичног социјалног и здравственог статуса потребна палијативна нега

Повереник је упутио Министарству здравља и Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања препоруке мера за остваривање равноправности ради предузимања мера и активности из својих надлежности како би се обезбедили услови за пружање услуга корисницима који због специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом или надзором, а нарочито да пропишу стандарде за пружање услуга у складу са одредбама члана 60. став 3. Закона о социјалној заштити.¹⁰ Такође, Министарству здравља је препоручено да предузме мере и активности у оквиру своје надлежности са циљем даљег развоја и унапређења система палијативног збрињавања пацијената и пружања подршке њиховим породицама на територији читаве Републике Србије, а нарочито да свеобухватно сагледа актуелну ситуацију у Републици Србији и у складу са могућностима предузме мере и активности како би пацијенти и њихове породице били на одговарајући начин и у потребном обиму обухваћени оваквом врстом подршке.

Из пристиглих притужби, Повереник је сазнао да се пацијенти и чланови породице пацијента који се налази у терминалној фази свакодневно сусрећу са изазовима које намеће болест, да немају готово никакву подршку од здравствене установе у којој се члан породице лечи, као и да систем здравствене и социјалне заштите не препознаје потребе ових пацијената услед недовољних капацитета болница да збрину пацијенте на адекватан начин. Поред тога је наведено да друштво није сензибилисано према овој рањивој групи, као и да у једном броју случајева пацијенти немају чланове породица да брину о њима, док су трошкови палијативног збрињавања у кућним условима велики, због чега треба развијати ове услуге како би биле доступне онима којима су потребне.

Светска здравствена организација¹¹ је дефинисала палијативно збрињавање као приступ који побољшава квалитет живота пацијента и породице и пружа отклањање бола и других симптома, афирмише живот и гледа на смрт као на нормалан процес, обједињује психолошке и духовне аспекте бриге о пацијенту, нуди систем подршке и помоћи пацијентима и породици да савлада проблеме током болести свог члана, као и у периоду жалости због губитка члана породице. Због тога палијативно збрињавање треба да буде усмерено на пацијенте одређеног здравственог стања, без обзира на старосно доба пацијента.

Влада Републике Србије је 2016. године донела Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике (ESRP) у процесу приступања

¹⁰ „Службени гласник РС”, број 24/11

¹¹ За више информација погледати на интернет страници:
<http://www.who.int/cancer/palliative/definition/en/>

Европској унији,¹² којим се, између осталог, жели унапредити систем дуготрајне неге, због чега је неопходна међусекторска сарадња здравствене и социјалне заштите. На конкретном плану то подразумева дефинисање мреже социјално-здравствених установа, што је предвиђено Законом о социјалној заштити, уз дефинисање улоге домске заштите у систему палијативне неге и успостављање протокола о унапређењу заштите корисника којима су неопходне услуге и социјалне и здравствене заштите. Реформе у сфери здравствене заштите прописују и: бољу доступност здравствене заштите старијима од 65 година и развој и јачање рада у области кућног лечења и неге и палијативног збрињавања у домовима здравља свих „старих“ општина Србије; оснивање посебних јединица за палијативно збрињавање у оквиру одељења за продужено лечење и негу у стационарним здравственим установама; бољу опрему поливалентне патронажне службе за обилазак и помоћ старима оболелим од хроничних незаразних болести.

Законом о социјалној заштити¹³ у члану 60. је прописано да се за кориснике који због свог специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом или надзором, могу оснивати социјално-здравствене установе, да се за ове кориснике могу оснивати и посебне социјално-здравствене организационе јединице у оквиру установа социјалне заштите, односно у оквиру здравствене установе, као и да министри надлежни за социјалну заштиту и здравље прописују стандарде за пружање услуга у овим установама. Наведени стандарди који су неопходни за организовање и примену оваквих специфичних услуга још увек нису прописани, иако је рок за утврђивање ових стандарда, који је прописан чланом 229. Закона о социјалној заштити, давно истекао. Постојање стандарда омогућило би развој ових услуга и оснивање нових установа, чиме би се допринело унапређењу положаја лица којима је ова услуга потребна.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања је у фебруару 2018. године обавестило Повереника да је формирало Радну групу за израду Нацрта измена и допуна Закона о социјалној заштити, као и да ће проблем на који је указао Повереник бити анализиран у оквиру рада на изменама и допунама Закона. Министарство здравља није обавестило Повереника о предузетим активностима. Међутим, Нацртом закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити, који је у поступку прибављања мишљења достављен Поверенику ради давања мишљења, предвиђено је брисање члана којим се уређује питање социјално-здравствених установа и правни основ за доношење стандарда за пружање ове услуге, уместо детаљнијег уређења овог веома важног питања. С тим у вези, Повереник је дао мишљење на Нацрт закона у којем је поново указао на потребу поновног разматрања одредаба Нацрта закона и на неопходност пружања социјално-здравствених услуга и оснивања социјално-здравствених установа.

¹² За више информација погледати на интернет страници: <https://minrzs.gov.rs/lat/aktuelno/program-reformi-politike-zapostljavanja-i-socijalne-politike-u-procesu-prist447cd5bb31b5d1565483b1a42.html>

¹³ „Службени гласник РС”, број 24/11

1.6 Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла

Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла је шести основ по учесталости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику, са 59 притужби, што чини 6% од укупног броја притужби по различитим основима дискриминације. У току 2018. године Поверенику је поднет нешто мањи број притужби у којима је наведен овај основ. Највећи број притужби, као и претходне године, поднет је због дискриминације припадника ромске националне мањине - 28, што чини 47,5% од свих притужби које су поднете због дискриминације по овом основу. И поред чињенице да у Републици Србији постоји добар законодавни и институционални оквир за заштиту права националних мањина, пракса Повереника потврђује бројна истраживања међународних и домаћих организација која показују да у одређеним областима друштвеног живота још увек постоје проблеми када је реч нарочито о припадницима ромске националне мањине. По учесталости и бројности, следе притужбе у којима је као основ дискриминације наведена припадност мађарској националној мањини (7), влашкој (5), румунској (2), бошњачкој (2) и по једна притужба припадника чешке, украјинске, македонске, руске, црногорске и албанске националне мањине, док се једна притужба односила на све националне мањине, а у преосталим случајевима није наведено о којој је националној мањини реч.

Од укупног броја притужби по овом основу, највећи број односио се на поступке пред органима јавне власти (14), затим следи област образовања и стручног усавршавања (12), област рада и запошљавања (11), област јавног информисања и медија (7), област пружања услуга или коришћења јавних површина и објеката и друге области са мањим бројем притужби.

У извештајној години приметан је пораст притужби у области образовања и стручног усавршавања, које су се углавном односиле на дискриминацију ромске деце. Овом повећању су допринеле и мере које су предузете на препознавању дискриминације у образовном систему.

Из обраћања Поверенику може се закључити да су и даље присутни проблеми проистекли из неадекватних услова живота у неформалним ромским насељима. Повереница је 2018. године посетила неформално ромско насеље на Чукарици, где је разговарала о проблемима са којима се становници свакодневно суочавају, као што су: упис деце у поједине школе, родне улоге правдане традицијом и ромском културом, малолетнички бракови, незапосленост, насиље у породици.

Такође, Поверенику се обратила организација цивилног друштва поводом ситуације у неформалном ромском насељу поред депоније у Винчи, где живе ромске породице у нехуманим условима, без приступа електричној енергији и пијаћој води, у импровизованим стамбеним објектима саграђеним од отпадних материјала. Ове породице једини приход остварују од са-

купљања секундарних сировина на самој депонији, а нарочито велики проблем представља онемогућавање јединог приступа насељу асфалтираним путем који се налази у кругу депоније. Представници Повереника су изашли на лице места, након чега је упућен допис ЈКП „Градска чистоћа“, у којем је предложено да се становницима овог ромског насеља омогући приступ асфалтираном путу, како би могли да остваре најзначајније животне потребе (приступ пијаћој води, прилаз возилима хитне помоћи и ватрогасне службе и др.) до најављеног обезбеђивања алтернативног смештаја. ЈКП „Градска чистоћа“ је обавестила Повереника да су предузете све законом прописане мере, да је приступ насељу обезбеђен за возила хитних служби, као и да ЈКП „Градска чистоћа“ својим цистернама испоручује воду за пиће.

У 2018. години Повереник је поднео и једну кривичну пријаву због кривичног дела изазивања расне, националне и верске мржње и нетрпељивости. Парнични поступак који је покренут у 2017. години због дискриминације ромске националне мањине није окончан до краја 2018. године. У другом поступку, који је покренут 2012. године, такође због дискриминације ромске националне мањине, а у којем је пред Вишим судом утврђена дискриминација, пресудом Апелационог суда у 2018. години укинута је пресуда Вишег суда и предмет враћен на поновни поступак.

Организација која се бави заштитом људских права *A11 - Иницијатива за економска и социјална права*, обавестила је Повереника да намерава да спроведе ситуациона тестирања у области рада и запошљавања припадника ромске националне мањине у угоститељству и у области пружања услуга. Прво ситуационо тестирање је спроведено 24. октобра 2018. године у Београду, а поводом огласа за посао у пекари. Друго тестирање је обављено 26. новембра 2018. године у Београду, а поводом испитивања да ли постоји дискриминација чланова омладинских задруга приликом упућивања на послове, док је треће ситуационо тестирање спроведено 30. новембра 2018. године у Београду, поводом обављања послова аниматора у дечјој играоници. Према извештају о спроведеним ситуационим тестирањима које је поднела ова организација, случајеви дискриминације нису забележени. Интересантно је да је приликом тестирања постојања дискриминације у области запошљавања тестерки која је Ромкиња понуђен посао у пекари, а када се након тестерке на оглас пријавила особа која није ромске националности (контролорка тестирања), није примљена, односно дато јој је до знања да је место попуњено.

Мишљења и препоруке

Дискриминација ромске ученице у школи за основно и средње образовање

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против школе за основно и средње образовање, због дискриминације ученице ромске националности.

У притужби је наведено да је наставница казнила ученицу ромске националности због тога што је, наводно, узела ужину из торбе дечаку из одељења, тако што јој је наредила да за време великог одмора стоји на ходнику и „придржава“ бетонски стуб који се налази у холу школе, док је другу децу из разреда пустила у двориште. Даље је наведено да је друга наставница, док је пролазила ходником, застала поред ученице и обратила јој се „брутално и са пуно мржње и гнева“, тако да се девојчица расплакала. Такође је наведено да је овакво поступање наставница карактеристично само према девојчици ромске националности. У изјашњењу на притужбу директорка школе је, између осталог, навела да је наставница „затекла“ ученицу како из торбе свог друга узима ужину, те да је из разлога безбедности раздвојила децу, тако што је ученицу оставила да сама поједе ужину на ходнику у холу школе, док је осталу децу пустила да изађу напоље. Школа је овакав поступак наставнице окарактерисала као неопходан ради обезбеђивања безбедности деце, а имајући у виду „специфичност школе, деце и њихових сметњи“ и да у школи није било никаквог насиља, што су потврдили и надлежни органи. У току поступка је утврђено да обезбеђивање безбедности деце представља легитиман циљ, али да мере које су наставнице предузела ради постизања овог циља представљају повреду достојанства ученице, те да се њима ствара осећај понижености, узнемирености и одбачености, односно понижавајуће и увредљиво окружење. С тим у вези, Повереник је дао мишљење да је школа прекршила одредбе Закона о забрани дискриминације. Школи је препоручено да организује обуке за запослене на тему препознавања и спречавања дискриминације у образовању, као и да предузме активности на подстицању толеранције, подизању знања, разумевања дискриминације и заштите од дискриминације ученика и запослених у установи, у циљу превенције дискриминације и вршњачког насиља.

У року за поступање по препоруци, школа је обавестила Повереника да је на седници наставничког већа директорка школе упознала запослене са мишљењем Повереника и да је донета одлука о плану активности које ће бити предузете како би била испуњена препорука Повереника у школској 2018/19. години.

1.7 Дискриминација на основу брачног и породичног статуса

Седми основ по учесталости навођења је брачни и породични статус. Наиме, у 49 притужби наведен је овај основ дискриминације, што чини 4,9% у односу на укупан број основа. Овај број је готово идентичан броју из претходне године (48). Као и у 2017. години, највећи број притужби поднела су физичка лица (47), при чему жене (32) у знатно већем броју од мушкараца (15). Највећи број притужби по овом основу поднет је због поступка пред органима јавне власти - 20 притужби (13,2%), следе притужбе у области рада и запошљавања - 18 (10,3%), образовања и стручног усавршавања - 4 (6,9%), док је у другим областима поднет незнатан број притужби.

Пракса Повереника показује да се брачни и породични статус као основ дискриминације ређе појављује у притужбама као једини основ, већ најчешће у комбинацији са још неким личним својством, нпр. полом, што је очекивано, посебно када су у питању жене, због уврежених образаца понашања и патријархалних улога. И даље је присутна пракса појединих послодаваца да у пријавама, на конкурсима и интервјуима за посао неоправдано укључују питања о породичном и брачном статусу, или аутоматски искључују жене због претпоставке о немогућности усклађивања приватних и пословних обавеза.

Мишљења и препоруке

Решење којим је прописано да треће и свако наредно дете од исте мајке а не и оца, има право на бесплатан боравак у предшколској установи

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе поднете против Општинског већа општине Топола, поводом Решења овог општинског већа о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања у предшколској установи у тој општини. Подносилац притужбе је, између осталог, навео да има троје деце из два брака, те да сва деца живе у његовом породичном домаћинству, односно, за прво дете му је судском пресудом поверено вршење родитељског права, док су друга два детета рођена у браку са садашњом супругом. Међутим, како је Општинско веће општине Топола донело решење којим је, између осталог, прописано да треће и свако наредно дете од исте мајке има право на бесплатан боравак у предшколској установи, његово треће дете, које је уједно друго дете његове садашње супруге, нема право на бесплатан боравак у вртићу. Општинско веће општине Топола доставило је изјашњење на притужбу, чији је саставни део допис предшколске установе која је предлагач наведеног решења. У допису предшколске установе наведено је да су тачком 4. Решења о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања, које је усвојило Општинско веће општине Топола, опредељена појединачна учешћа корисника у економској цени у висини од најмањих, законом прописаних 20%, при чему је тачком 1. за децу са сметњама у развоју, децу из материјално угрожених породица и децу без родитељског старања, боравак бесплатан, у складу са законом; тачком 2. утврђен је већи обим права за децу из породица чија су примања испод 8.000 динара по члану породице, у смислу мањег учешћа у економској цени од прописаних најмањих 20%; док су тачком 3. утврђена и друга права у смислу додатног умањења од прописаних 20%, и то додатни попуст за друго дете уписано у установу (ово право се посматра као право детета, односно посматрају се браћа/сестре који су уписани у установу) и бесплатан боравак за треће и наредно дете од исте мајке (ово право је право мајке као мера подстицаја рађања). Када је реч о мери да право на бесплатан боравак има треће и свако наредно дете од исте мајке, према наводима из дописа

предшколске установе, ова мера није прописана неком посебном законском нормом, али члан 11. став 3 Закона о финансијској подршци породици са децом дозвољава општинама да могу, ако су обезбедиле средства, да утврде и друга права, већи обим права од права утврђених овим законом и повољније услове за њихово остваривање. У току поступка, Повереник је утврдио да не постоји објективно и разумно оправдање да се подносиоцу притужбе ускрати право на бесплатно похађање предшколске установе за његово треће дете, а што се омогућава мајкама и очевима троје деце који се налазе у истој или сличној ситуацији као и подносилац притужбе. Наиме, подносилац притужбе је отац троје деце која немају исту мајку, али која живе са њим у истом породичном домаћинству. Он самостално врши родитељско право над најстаријим дететом, док је у браку са садашњом супругом добио још двоје деце. Стога, у овом тренутку у породици подносиоца притужбе фактички живи троје малолетне деце о којима непосредно брину притужилац и његова садашња супруга. Иако се несумњиво ради о петочланој породици, подносилац притужбе није имао могућност да бесплатно упише своје треће дете у предшколску установу, само зато што његова деца имају различите мајке. Општинско веће општине Топола је приликом прописивања Решења о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања у предшколској установи занемарило породице у којима живи троје или више деце која имају истог оца а различите мајке, односно, ставило је у неоправдано неједнак положај подносиоца притужбе на основу два лична својства – пола и породичног статуса. Стога, Повереник је дао мишљење да је Општинско веће општине Топола, доношењем Решења о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања у предшколској установи, према којем право на бесплатно похађање предшколске установе има треће и свако наредно дете од исте мајке, повредило одредбе Закона о забрани дискриминације. Општинском већу општине Топола препоручено је да измени тачку 4. Решења о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања у предшколској установи, на тај начин што ће прописати да, поред осталих категорија, право на бесплатно похађање предшколске установе остварује треће и свако наредно дете које живи у породици са троје и више деце, према редоследу рођења, као и да у оквиру својих редовних послова и активности не крши законске прописе о забрани дискриминације.

У обавештењу о поступању по препоруци Повереника наведено је да је Општинско веће општине Топола донело Решење о измени решења о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања у предшколској установи, којим се прописује да право на бесплатно похађање предшколске установе има треће и свако наредно дете које живи у породици са троје и више деце, према редоследу рођења.

1.8 Дискриминација на основу сексуалне оријентације

Дискриминација на основу сексуалне оријентације је осми основ по учесталости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику, са 42 притужбе, што представља 4,2% од укупног броја поднетих притужби. Укупан број притужби по овом основу у 2018. години није се мењао у односу на 2017. годину.

Већ годинама уназад присутан је тренд да се највећи број притужби због дискриминације на основу сексуалне оријентације подноси у области јавног информисања и медија, као и да притужбе претежно подносе организације цивилног друштва. Анализа ових притужби указује да је у медијима и јавном простору и даље присутан говор мржње, који карактеришу сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, нарочито о женама и припадницима ЛГБТ популације.

Анализом праксе Повереника утврђено је да је у овој области, када је реч о овом основу дискриминације, евидентиран највећи проценат непоступања по препорукама Повереника, што посебно забрињава када су у питању лица која обављају јавну функцију.

Током 2018. године, Повереник је поднео једну тужбу за заштиту од дискриминације по основу сексуалне оријентације. Такође, поводом парнице која је започета у претходној години по основу пола и сексуалне оријентације, донета је првостепена пресуда којом је усвојен тужбени захтев Повереника у целости, међутим, у другостепеном поступку Апелациони суд је преиначио првостепену пресуду и пресудио у корист туженог. Тренутно је у току поступак по ревизији. Тужбе су поднете првенствено да би се жртве дискриминације охрабриле и подстакле на покретање антидискриминаторних парница, као и да би се јавност сензибилисала за проблем дискриминације и ближе разумела да је у питању противзаконита друштвена појава. Такође, током 2018. године поднета је и једна кривична пријава због јавног излагања поруци припадника и припадница ЛГБТИ популације.

Мишљења и препоруке

Текстом у магазину „Таблоид“ дискриминисани припадници ЛГБТ популације

Мишљење је донето у поступку по притужби организације цивилног друштва против Милована Бркића, одговорног уредника магазина „Таблоид: Истине и заблуде“, а поводом текста „Куда иде овај свет?“. У притужби је, између осталог, наведено да се поменутим текстом шире предрасуде према лицима другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне, представљајући их као мањину која управља већином, те да треба „пружити отпор ужасном плесу смрти, дивљању Содоме и Гоморе, педерастички, геј браковима,

агресивној трансексуалној пропаганди и педофилији“. У изјашњењу на притужбу је наведено да је одредбом члана 10. Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода прописано да свако има право на слободу изражавања. Истакнуто је да слобода поседовања сопственог мишљења представља предуслов за друге слободе које су гарантоване чланом 10. Конвенције и да ово право ужива скоро апсолутну заштиту у смислу да се на њега не могу применити могућа ограничења наведена у ставу 2. члана 10. Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода. Досадашња пракса Европског суда за људска права јасно наводи да било каква ограничења у односу на право слободе поседовања сопственог мишљења, нису у складу са природом демократског друштва. Приликом доношења мишљења Повереник је имао у виду и одредбу члана 48. став 3. Закона о јавном информисању и медијима, којим је прописано да одговорни уредник за поједино издање, рубрику, односно програмску целину, одговара за садржај који уређује, као и члан 75. наведеног закона, којим је прописана забрана објављивања идеја, информација и мишљења којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог припадања или неприпадања некој раси, вери, нацији, етничкој групи, полу, због њихове сексуалне опредељености или другог личног својства, без обзира да ли је објављивањем учињено кривично дело. Повереник је дао мишљење да су идејама и ставовима изнетим у тексту „Куда иде овај свет?“, објављеном у електронском издању магазина „Таблоид: Истине и заблуде“ од 3. маја 2018. године, повређене одредбе члана 12. Закона о забрани дискриминације. Због тога је одговорном уреднику магазина „Таблоид: Истине и заблуде“ препоручено да у овом магазину објави извињење припадницима ЛГБТ популације, у року од 15 дана од дана пријема овог мишљења са препоруком, те да убудуће не објављује прилоге којима се ствара страх или непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење за припаднике ЛГБТ популације.

Одговорни уредник магазина „Таблоид“ није поступио по препоруци Повереника, о чему је обавештена јавност.

1.9 Дискриминација на основу других личних својстава

У току 2018. године Поверенику су поднете и 33 притужбе у којима је као основ дискриминације наведено чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, што је исти број као и претходне године. Следе притужбе у којима је као основ дискриминације наведено верско или политичко убеђење (14), имовно стање (14) и држављанство (12), осуђиваност (9), преци (8), изглед (7), родни идентитет (6), генетске особености (3), језик (2), раса (1). Поред тога, у 39 притужби је као основ дискриминације наведено лично својство које у закону није експлицитно наведено. У ову групу спадају, примера ради, притужбе због дискриминације у којима је као основ наведено пребивалиште, односно припадност групама као што су азиланти/тражиоци азила и сл.

Притужбе Поверенику подносе и синдикалне организације, због положаја организације, као и остваривања права њихових чланова. Када се ради о дискриминацији по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама у области рада и запошљавања, приликом извођења доказа у поступцима по притужбама уочено је да поједини подносиоци притужби или сведоци истичу као велики проблем страначко запошљавање, односно давање предности у поступку запошљавања члановима владајућих политичких странака. Такође, наводе да осећају страх од последица пријављивања, због чега или не подносе притужбе или одустају од даљег вођења поступка, односно предложени сведоци одбију да дају исказ. Овакву праксу потврђују адекватна истраживања, као и учесници конференција и других догађаја који се односе на запошљавање и тржиште рада и миграције, посебно младих.

У току 2018. године Поверенику је поднето 12 притужби због дискриминације избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила. Као и претходних година, притужбе у њихово име подносиле су организације цивилног друштва. Тежак положај, језичка баријера и претходна трауматична искуства из земље порекла и других земаља које су ова лица прошла на путу до Србије, утичу на то да се у име миграната, избеглица и тражилаца азила Поверенику углавном обраћају само организације цивилног друштва.

Мишљења и препоруке

Мајке које нису имале пребивалиште на територији града Ниша у трајању од најмање шест месеци пре рођења детета, немају право на новчану помоћ за прворођено дете

Мишљење је донето у поступку по притужби против Секретаријата за дечију и социјалну заштиту и Града Ниша који је доносилац Одлуке о финансијској подршци породици са децом на територији града Ниша. Наиме, у притужби је наведено да Секретаријат за дечију и социјалну заштиту није признао право на једнократну новчану помоћ за прворођено дете јер притужиља није имала пребивалиште на територији града најмање шест месеци пре рођења детета. У изјашњењу Секретаријата за дечију и социјалну заштиту наведено је да је чланом 5. став 1. Одлуке о финансијској подршци породици са децом на територији града прописано да право на једнократну новчану помоћ остварује мајка за своје прворођено дете ако најмање шест месеци пре рођења детета има пребивалиште на територији града, односно боравиште ако је избеглица или расељено лице са територије Косова и Метохије, под условом да непосредно брине о детету. У току поступка је утврђено да је Секретаријат за дечију и социјалну заштиту приликом одлучивања о захтеву притужиље поступио у складу са Одлуком о финансијској подршци породици са децом на територији града Ниша,

коју је дужан да поштује. Са друге стране, а имајући у виду да је притужба поднета и против Града Ниша који није доставио изјашњење на наводе из притужбе, приступљено је анализи услова прописаних Одлуком о финансијској подршци породици са децом на територији града Ниша. Анализа је показала да услов за остваривање права на новчану накнаду за прворођено дете, који се односи искључиво на пребивалиште мајке, нема објективно и разумно оправдање, јер прописивање овог услова без узимања у обзир пребивалишта оца детета и самог детета, није оправдано ни са аспекта сврхе, ни са аспекта последица које производи. Стога је Поверник дао мишљење да Секретаријат за дечију и социјалну заштиту није повредио одредбе Закона о забрани дискриминације, док је Град Ниш, прописивањем услова за остваривање права на једнократну новчану помоћ за прворођено дете везаним за дужину трајања пребивалишта мајке, повредио одредбе Закона о забрани дискриминације. Граду је препоручено да измени одредбу члана 5. Одлуке о финансијској подршци породици са децом на територији града, на тај начин што ће прописати да, поред осталих услова, право на новчану накнаду за прворођено дете остварује мајка детета, уколико она или отац детета на територији тог града имају пребивалиште, односно боравиште ако је у питању избеглица или расељено лице са територије Косова и Метохије, више од шест месеци пре рођења детета, под условом да дете има пријављено пребивалиште на територији града.

У обавештењу о поступању по препоруци Повереника наведено је да је начелник Градске управе Града Ниша донео Решење о финансијском плану Градске управе Града Ниша за 2019. годину и определио додатна финансијска средства за проширење круга корисника, те да ће Секретаријат за дечију и социјалну заштиту упутити иницијални акт за измену Одлуке о финансијској подршци породицама са децом на територији града Ниша надлежним градским службама за скупштинске послове.

1.10 Вишеструка дискриминација

Током 2018. године уочен је пораст броја притужби које су поднете Поверенику због вишеструке дискриминације, а самим тим и пораст броја мишљења која су донета у случајевима дискриминације по више личних својстава. У току 2018. године поднето је 188 притужби у којима је наведено више личних својстава. У највећем броју ових притужби као један од основа дискриминације наведено је старосно доба, рођење, пол, брачни и породични статус, здравствено стање и инвалидитет. Пракса Повереника показује да су притужбе због вишеструке дискриминације у највећем броју поднете услед измена и допуна Закона о финансијској подршци породици са децом, на основу којих је Повереник поднео више иницијатива, као и предлоге за оцену уставности и законитости. Поред тога, као и у прошлој години, један број притужби је поднет због вишеструке дискриминације у поступку за-

пошљавања или на радном месту, и то најчешће на основу пола и брачног и породичног статуса жена. Уочено је да су притужбе у великом броју поднете и због вишеструке дискриминације по разним основима у поступцима пред државним органима.

Мишљења и препоруке

Девојчица дискриминисана у школи на основу генетских особености, здравственог стања и инвалидитета

Родитељи девојчице са Дауновим синдромом поднели су притужбе против ОШ „Доситеј Обрадовић“ из Пожаревца, директорке и раније педагошкиње, психолошкиње и учитељице, наводећи да је девојчица занемарена у образовном смислу, недовољно стимулисана за рад, као и да стручна служба није реаговала на пријаве поводом вршњачког насиља којем је девојчица била изложена. У изјашњењима на притужбе је наведено да је девојчица наишла на срдчан пријем педагога, психолога, учитељице и тадашњег директора од првог дана доласка у школу, да је њена адаптација континуирано праћена свакодневном разменом информација са учитељицом, сарадњом педагошко-психолошке службе са одељењем које девојчица похађа, као и праћењем наставе и реализацијом индивидуализације, ИОП-а 1 и ИОП-а 2. Напоменуто је да се у овој школи од првог разреда негује развијање вршњачке толеранције кроз заједничке игре, учешће на јавним наступима, посете, излете, групни рад и рад у пару, а да је девојчица укључена у све активности у оквиру школе и ван ње, те да се на свако скретање пажње на непримерено понашање деце реаговало непосредним радом са ученицима. Вођен је јединствен поступак по свим притужбама и утврђено да је стручно-педагошки надзор Министарства установио пропусте у организовању наставе за девојчицу и предложио одговарајуће мере подршке. Повереник је утврдио да подршка коју су школа и стручна служба пружили девојчици није била довољна и није била усмерена у најбољем интересу девојчице, као и да стручна служба школе и учитељица нису препознали потребу да реагују у случајевима када су родитељи указивали на сумњу у постојање вршњачког насиља према девојчици, већ су потцениле значај пријава о могућем вршњачком насиљу. Због тога, Повереник је дао мишљење да су школа, бивша педагошкиња, психолошкиња и учитељица, пропуштањем да пруже потребну подршку девојчици у образовно-васпитном раду у складу са њеним узрастом, развојним потребама и интересовањем, прекршиле одредбе Закона о забрани дискриминације. Због тога је школи препоручено да правовремено обезбеди отклањање физичких и комуникацијских препрека, као и да предузме друге потребне мере на правовременом планирању подршке девојчици у образовно-васпитном раду, а у циљу обезбеђивања пуног интелектуалног, емоционалног, социјалног, моралног и физичког развоја у складу са њеним узрастом, развојним потребама и

интересовањем, уз укључивање родитеља и других актера који добро познају дете, у складу са законом. Школи је препоручено: да организује обуке и едукације за запослене на тему дискриминације у образовању, посебно у односу на ученике којима је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, тешкоћа у учењу и других разлога потребна додатна подршка у образовању; да предузме мере и активности на подстицању толеранције, подизању знања, разумевања дискриминације и заштите од дискриминације ученика и запослених у установи, како би спречили дискриминацију и вршњачко насиље; да убудуће води рачуна да у оквиру својих редовних послова и активности не крши законске прописе о забрани дискриминације. Школа је у законском року обавестила Повереника о спровођењу одређених активности на основу мишљења са препоруком.

На основу увида у достављене доказе, утврђено је да је школа поступила у складу са датим препорукама.

Иницијативе за измену прописа

Иницијатива за измену члана 13. став 4. и члана 54. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом

Поверенику се обратило неколико стотина грађанки Републике Србије са наводима да постоји неусаглашеност одредаба члана 13. став 4. и члана 54. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом¹⁴, а у вези са чланом 12. став 1. Закона о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом¹⁵, са Уставом Републике Србије и антидискриминационим прописима, те су тражиле да овим поводом Повереник предузме мере из своје надлежности. Наиме, одредбом члана 13. став 4. Закона о финансијској подршци породици са децом прописано је да месечна основица накнаде зараде, односно накнаде плате за време породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, не може бити већа од три просечне месечне зараде у Републици Србији, према последњем објављеном податку републичког органа надлежног за послове статистике на дан подношења захтева. Анализом је утврђено да наведена одредба несразмерно теже погађа жене које остварују зараду већу од три просечне месечне зараде у Републици Србији, што представља дискриминацију жена на основу личних својстава - пола и имовног стања. Наиме, имајући у виду правну природу породилског одсуства и чињеницу да због традиционалних друштвених образаца понашања веома мали број мушкараца користи право на одсуство са рада ради неге детета, јасно је да одредба која се односи на максималан износ месечне основице зараде током породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета несразмерно теже погађа жене у односу на мушкарце, јер се основано може очекивати да ће у највећем броју случајева ово право да

¹⁴ „Службени гласник РС”, број 113/17 и и 50/18

¹⁵ „Службени гласник РС”, број 50/18

користе управо жене. На тај начин ће запослене жене, за разлику од запослених мушкараца, имати додатне баријере када је реч о усклађивању посла и приватног живота, јер ће неке од њих бити принуђене да бирају између веома успешне каријере и родитељства, што у конкретном случају, поред пола, указује и на други основ дискриминације жена – имовно стање. Другим речима, наведена законска одредба има негативне последице по жене са вишим зарадама, односно зарадама већим од три просечне зараде у Републици Србији, јер ће према новом законском решењу оне примати мањи износ од оног који су остваривале пре коришћења породилског одсуства. Са друге стране, ово законско решење је у нескладу и са прописима којима се уређује плаћање пореза и доприноса, имајући у виду да је одредбом члана 43. Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање прописано да највишу годишњу основицу доприноса чини петоструки износ збира просечних месечних зарада у Републици исплаћених у периоду за претходних 12 месеци почев од месеца новембра у години која претходи години за коју се утврђују и плаћају доприноси. Нејасно је због чега законодавац очекује да ће запослене са вишим зарадама пре мајчинства исплаћивати допринос до максималног износа пет просечних зарада у Републици Србији, док ће у тренутку када постану мајке та чињеница бити фактички занемарена и жена ће примити максимално три просечне зараде у Републици Србији, што ће несумњиво утицати на њен дотадашњи квалитет живота.

Када је реч о одредби члана 54. Закона о финансијској подршци породици са децом, а у вези са чланом 12. став 1. Закона о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом, у притужбама је наведено да су мајке које су до 25. децембра 2017. године родиле децу дискриминисане у односу на мајке које су родиле децу након овог датума, јер ће остварити право на родитељски додаток по раније важећем закону који прописује знатно мање износе родитељског додатка од новог Закона о финансијској подршци породици са децом. Анализом наведених одредаба утврђено је да ће деци рођеној пре 25. децембра 2017. године, којима није завршена исплата родитељског додатка, бити исплаћиван нижи износ родитељског додатка у односу на децу рођену након овог датума. Нејасно је оправдање за овакво прављење разлике, посебно имајући у виду чињеницу да се деца као крајњи корисници ове мере подршке налазе у истој ситуацији без обзира на датум рођења, јер ни једнима ни другима није завршена исплата родитељског додатка, те је стога ирелевантно да ли су рођени пре или после 25. децембра 2017. године.

С обзиром на све наведено, Повереник је предложио Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања да уважи иницијативу и као предлагач закона предложи измену одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом.

Министарство за рад запошљавање, борачка и социјална питања није обавестило Повереника о предузетим активностима или о активностима које намеравају да предузму поводом иницијативе Повереника.

Иницијатива за измену члана 17. ст. 2. и 6. и члана 18. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом

Поверенику су поднете притужбе у којима је наведено да су одредбе члана 17. ст. 2. и 6. и члана 18. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом дискриминаторне. У притужбама је наведено да је у члану 17. став 2. а у вези са чланом 17. став 1. Закона направљено разликовање приликом утврђивања лица која имају право на накнаду по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, па је тако предвиђено да накнаду може остварити жена која је у периоду од 18 месеци пре рођења детета остваривала приходе на основу делатности предвиђених у ставу 1. (као што су запослење, самостална делатност, уговор о делу и друго), док је за жене које су пољопривредне осигуранице као услов за стицање накнаде предвиђено да су осигуране по том основу 24 месеца. Такође, одредбом члана 17. став 6. Закона о финансијској подршци породици са децом се ограничава право очевима да могу да остваре право на накнаду по основу рођења и неге детета само у ситуацији када је мајка умрла, напустила дете или је из објективних разлога спречена да непосредно брине о детету.

Иако је похвално што је Законом сада уређена накнада која ранијим прописима није постојала за пољопривредне осигуранице, околност да им се омогућавају права као и осталим осигураницима не значи да та права не треба да им се пруже под једнаким условима као и другима. Стога, Законом прописани услов да се женама пољопривредницама обрачунава накнада по основу рођења и неге детета и посебне неге детета на другачији начин и под другим условима у односу на осигуранице предвиђене у члану 17. став 1. нема оправдање и доводи до неједнаког третмана само због ове околности. Овако постављен услов за стицање права на накнаду у директној је вези и са израчунавањем основице за остале накнаде, која је предвиђена у члану 18. став 2, па се тако основица за остале накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета утврђује сразмерно збиру месечних основица на који су плаћени доприноси за обавезно пензијско и инвалидско осигурање за последња 24 месеца који претходе дану рођења детета, док се код основица за лица предвиђена чланом 17. став 1. рачуна узимањем у обзир последњих 18 месеци који претходе првом месецу отпочињања одсуства због компликација у вези са одржавањем трудноће или породичног одсуства.

Такође, није јасно зашто је одредбама члана 17. став 6. Закона прописано да отац детета може да оствари накнаду само под условима уколико мајка није жива, напустила је дете или је из објективних разлога спречена да непосредно брине о детету, односно да ли то значи да је у случају неге детета мајка титулар права и да је у наведеним случајевима нега о детету само њена обавеза. Анализом прописа може се утврдити да је законодавац као формалног титулара ставио родитеља који се непосредно стара о детету, из чега се може закључити да ова накнада није помоћ намењена мајци за ублажавање социо-економских промена насталих услед порођаја, нити је помоћ која је намењена родитељу/родитељима, већ је у питању подршка која је директно усмерена на дете које

треба да има крајњу корист од ове законске мере. Томе у прилог говори и одредба члана 1. Закона о финансијској подршци породици са децом, којом је прописано да финансијска подршка обухвата побољшање услова за задовољавање основних потреба деце и побољшање материјалног положаја породица са децом, породица са децом са сметњама у развоју и инвалидитетом и породица са децом без родитељског старања. Поред тога, овако постављена одредба у супротности је и са одредбом члана 94. ст. 5. и 6. Закона о раду,¹⁶ према којој право на одсуство са рада ради неге детета може користити и отац детета, а може га користити и у случају када мајка није у радном односу. Повереник је указао да отац има право на ово одсуство, али применом спорних одредаба Закона, уколико би користио одсуство не би остварио право на накнаду за одсуство са рада ради неге детета. Имајући у виду наведено, Повереник је упутио иницијативу Министарству за измену спорних одредаба.

Министарство за рад запошљавање, борачка и социјална питања није обавестило Повереника о предузетим активностима или о активностима које намеравају да предузму поводом иницијативе Повереника.

1.11 Судски поступци

Поред заштите грађана од дискриминације која се остварује пред Повереником у поступку по притужбама, постоји и судска заштита од дискриминације. У зависности од правне природе повреде која је проистекла из акта дискриминације и од тога колика је њена друштвена опасност, разликује се грађанскоправна, прекршајноправна и кривичноправна заштита од дискриминације.

Повереник је овлашћен да подноси тужбе суду због повреде прописа који забрањују дискриминацију, у своје име а уз сагласност и за рачун дискриминисаног лица. Повереник покреће антидискриминационе парнице у општем интересу, а сам процењује када ће и у којим случајевима подићи тужбу за заштиту од дискриминације, имајући у виду чињеницу да циљ и смисао парнице коју покреће превазилазе значај који имају са аспекта заштите права самих дискриминисаних лица, односно групе лица. У питању су тзв. *стратешке парнице*, које Повереник покреће и води у јавном интересу, с циљем да допринесе доследној примени прописа и унапређењу правне праксе, да додатно охрабри и подстакне жртве дискриминације на покретање антидискриминационих парница, као и да правно едукује и сензибилише јавност за проблем дискриминације.

Током досадашњег рада Повереник је покренуо укупно 17 парница за заштиту од дискриминације, од којих је седам правноснажно окончано у корист Повереника, тако што је суд у целости усвојио постављене тужбене захтеве Повереника. У два случаја Повереник је повукао тужбу, с обзиром да је тужени у једном случају укинуо спорну одлуку, а у другом случају из-

¹⁶ „Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 и 113/17

менио правилник који је био повод за тужбу. Један поступак је прекинут због тога што је тужени брисан из Регистра привредних друштава. Два поступка су правоснажно окончана одбијањем тужбеног захтева Повереника. У пет поступака још није донета правоснажна пресуда (у три поступка суд је донео првостепену пресуду у корист Повереника, а у два још није донета првостепена пресуда).

Током 2018. године, Повереник је поднео једну тужбу за заштиту од дискриминације због дискриминације на основу сексуалне оријентације, јер су у интервјуу за магазин изражени ставови којима су дискриминисани припадници ЛГБТ популације. Дана 28. јуна 2018. године Виши суд у Београду донео је пресуду којом је утврђено да је тужени у интервјуу изнео ставове који представљају узнемиравање и повреду достојанства припадника и припадница ЛГБТ популације, чиме је извршио акт дискриминације на основу сексуалне оријентације. Туженом је забрањено да убудуће у јавним гласилима и другим публикацијама, на скуповима и местима доступним јавности износи ставове којима се омаловажавају припадници/це ЛГБТ популације и подржавају предрасуде према овој друштвеној групи. Такође, туженом је наложено да о свом трошку објави пресуду у магазину у којем је објављен интервју или дневном листу са националном покривеношћу. Тужени је благовремено уложио жалбу на пресуду, због чега је Повереник доставио суду одговор на жалбу дана 24. јула 2018. године и 26. септембра 2018. године. У току је поступак пред Апелационим судом у Београду који одлучује по жалби туженог.

Повереник је овлашћен да подноси кривичне пријаве када у свом раду сазна за постојање кривичног дела или учиниоца. Тако је Повереник поднео надлежном тужилаштву три кривичне пријаве, и то због заговарања насиља према женама, због расне мржње и нетрпељивости и због дискриминације особа другачије сексуалне оријентације.

Током 2018. године поднет је један захтев за покретање прекршајног поступка због дискриминације на основу инвалидитета, јер је играоница одбила да пружи услугу девојци и то због деформитета шаке, односно инвалидитета као њеног личног својства.

1.12 Остали исходи поступака

Законом о забрани дискриминације прописано је да Повереник не поступа по притужби: када је по истој ствари покренут поступак пред судом или је поступак пред судом правоснажно окончан; када је очигледно да нема дискриминације на коју подносилац притужбе указује; када је у истој ствари већ поступао, а нису поднети нови докази, као и када је због протекла времена од учињене повреде права немогуће постићи сврху поступања.

У току 2018. године Повереник у 88 притужби није поступао због ненадлежности. Притужбе које су одбачене због ненадлежности односиле су се на повреду права које нису у надлежности Повереника него других државних органа, о чему се подносиоци притужбе обавештавају уз пружање информација о томе који је орган надлежан у конкретном случају. Што се тиче непотпуних притужби, којих је у 2018. години било 229, подносилац притужбе се обавештава о разлозима због којих је притужба непотпуна, о томе које податке је неопходно да достави, уз остављање рока за допуну притужбе. Уколико у остављеном року подносилац не отклони недостатке, Повереник не поступа даље по притужби. У 194 притужбе је било очигледно да нема повреду права на коју подносилац притужбе указује, у 44 случаја је био покренут или окончан судски поступак у истој ствари, у четири случаја није поступано због протекла времена, услед чега није било могуће постићи сврху поступања, у седам случајева по притужби је већ поступано, а у 14 случајева притужба је повучена.

2. Сарадња Повереника

Током 2018. године настављен је рад на повећању доступности и видљивости институције и на промовисању принципа равноправности и забране дискриминације кроз бројне обуке, предавања, организовањем и учешћем на конференцијама и стручним скуповима, издавањем публикација и сл. Унапређена је сарадња са органима јавне власти, организацијама цивилног друштва, међународним организацијама, другим институцијама и медијима.

Повереник је Народној скупштини Републике Србије поднео Редовни годишњи извештај за 2017. годину, који је детаљно представљен на 16. седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова, док на седници Народне скупштине није разматран од 2014. године.

Имплементацијом пројекта „Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета“, који се реализује уз подршку Краљевине Норвешке, Повереник је у 2018. години установио годишњу награду „Општина/град једнаких могућности“, а награде су освојили Општина Гацин Хан, Град Нови Сад и Општина Сврљиг.

У оквиру пројекта „Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области људских права и борбе против дискриминације“, који се спроводи уз подршку Фонда за добру управу (Good Governance Fund – GGF), реализовани су семинари за судије виших судова све четири апелације, обуке за представнике организација цивилног друштва и објављена два приручника.

Настављена је успешна сарадња са Европском мрежом тела за равноправност – ЕКВИНЕТ, кроз редовно учешће представника институције у раду радних група, кластера, семинара, конференција и тренинга које ЕКВИНЕТ организује. Европска комисија је усвојила Препоруку о стандардима за тела за равноправност којом су одређени минимални стандарди за рад ових тела, њихову независност и ефикасност, укључујући неопходност обезбеђивања довољних финансијских и људских ресурса за рад ових тела, одговарајућа овлашћења и надлежност.

У 2018. години настављене су активности у оквиру регионалне сарадње учешћем Повереника на трећој регионалној конференцији под називом „Независност тела за равноправност“, коју је организовала институција албанског Повереника за заштиту од дискриминације, крајем октобра у Тирани. Представници институција за равноправност разменили су искуства о изазовима са којима се суочавају у достизању постављених европских стандарда, нарочито када је реч о независности као једном од кључних стандарда. Један од закључака ове конференције јесте да је адекватно обезбеђивање финансијских средстава и ресурса један од предуслова независности тела за равноправност.

У оквиру пројекта „Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“, који Повереник реализује од 2012. године, настављена је вишегодишња сарадња са Саветом Европе. Такође, институцију Повереника крајем фебруара посетио је комесар за људска права Савета Европе Нилс Муижнијекс.

Повереник је наставио и активности на реализацији програма „Симулација суђења (Moot court) у области заштите од дискриминације“, уз подршку Фондације за отворено друштво Србије. Такође је настављена сарадња Повереника и Фонда Уједињених нација за децу – Канцеларије у Србији. У 2018. години Повереник је поставио нову платформу за организовање Панела младих „Истеривачи дискриминације“, како би се обезбедила већа партиципација младих и вршњачка едукација.

Повереник је био покровитељ и коорганизатор Седмог Европског конгреса за особе са инвалидитетом под називом „Живети у сусрету“. Конгрес је одржан у Београду од 31. маја до 3. јуна 2018. године и окупио је више стотина учесника из 11 земаља – Немачке, Швајцарске, Аустрије, Италије, Белгије, Холандије, Француске, Русије, Велике Британије, Словеније и Србије.

У склопу новог циклуса активности на превенцији дискриминације на тржишту рада и унапређењу равноправности, Повереник је наставио активности на промоцији Кодекса равноправности и сарадњу са послодавцима који желе да донесу овај кодекс. Тако је у 2018. години и у Америчкој привредној комори, уз присуство представника реномираних компанија, чланица Америчке привредне коморе у Србији, представљен Кодекс равноправности.

Повереник је био партнер Галерији Матице српске у Новом Саду у реализацији изложбе *Перцепције – Жена по мери друштва?*, којом је скренута пажња на целокупни женски допринос култури и уметности у Србији.

У програму 10. смотре Савеза извиђача Србије, која је окупила 800 деце из бројних држава, Повереник је одржао девет радионица за децу – извиђаче, у периоду од 29. до 31. јула 2018. године.

Поводом 16. новембра, Међународног дана толеранције, Повереник је организовао редовну годишњу конференцију под називом „Србија без дискриминације“, у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Србији и Фондом за добру управу Владе Велике Британије, на којој је четврти пут додељена награда за најбоље медијске текстове и прилоге на тему борбе против дискриминације и промовисања равноправности и толеранције. На иницијативу поверенице, у свим основним и средњим школама у Републици Србији први час био је посвећен толеранцији, међусобном поштовању и разумевању.

3. Медијско извештавање

Већина медија у Србији, из године у годину, све више препознаје значај извештавања о људским правима, равноправности и недискриминацији. Упркос томе што дневни догађаји у приличној мери диктирају одабир тема, повећава се број новинара који су спремни да својим причама указују на проблеме различитих мањинских и маргинализованих друштвених група. Приметно је, такође, да и медији на локалу све више актуелизују ове теме.

На другој страни, 2018. годину обележило је и недопустиво извештавање једног броја штампаних медија и портала, који су објављивали сексистичке, мизогине и шовинистичке садржаје, вређали углед и достојанство појединих личности и кршили професионалне и етичке стандарде извештавања.

У јавном простору у овој години био је присутан и говор мржње, као и најразличитије увреде и дискриминаторни ставови, а друштвене мреже су често биле полигон за међусобна вређања и претње. Медији су преносили упозорења поверенице у којима је оштро осуђивала објаве и ставове који подстичу насиље, нетрпељивост и дискриминацију, указујући да је слобода говора јасно одвојена од говора мржње и не сме бити алиби за ширење мржње. И сама новинарска удружења скретала су пажњу да је у медијима и даље присутан говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, нарочито о женама и припадницима ЛГБТ популације.

Медијска удружења у претходној години су указивала на повишен ниво кршења Кодекса новинара Србије, на услове за обављање посла без страха за личну безбедност, на случајеве вређања и омаловажавања новинара и новинарки од стране носилаца политичких и јавних функција, економски и социјални положај запослених у медијима и на проблеме са конкурсима за доделу средстава за финансирање медијских садржаја од јавног значаја.

Истовремено, већина релевантних домаћих и међународних извештаја указивала је на проблем слободе изражавања и безбедност новинара у Србији. У Годишњем извештају Европске комисије о напретку Србије, наведено је да није направљен никакав напредак у области слободе медија, те да је неопходно побољшање ситуације у погледу стварања повољног окружења за слободу изражавања и слободу медија.¹⁷ У *Non-paper* документу Европске комисије из новембра 2018. наводи се да су случајеви претњи, застрашивања и насиља над новинарима и даље забрињавајући, а укупно окружење и даље није погодно за остваривање слободе изражавања и слободе медија. Такође се истиче да се говор мржње и дискриминаторна терминологија често толеришу у медијима и ретко када се њима баве регулаторни органи или тужиоци.¹⁸

¹⁷ [http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji\(1\).pdf](http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji(1).pdf)

¹⁸ http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/non_paper_23_24/Non-paper_on_the_state_of_play_regarding_chapters_23_and_24_for_Serbia.pdf

Положај грађана и грађанки са инвалидитетом и тешкоће са којима се суочавају у свакодневном животу, биле су теме о којима су медији редовно извештавали. Од прича о архитектонским баријерама, недовољној заступљености у процесима одлучивања, до тешкоћа при запошљавању, уз сиромаштво као општи проблем ове популације, оцена је да се у медијима готово свакодневно говорило о особама са инвалидитетом, али је утисак да је ипак мањи број тема које су трагале за решењима.

Поред извештавања о правима деце, старији, њихова маргинализација и искљученост, такође су били честа тема у медијима. На проблем дискриминације старијих пажњу су скретала и истраживања о њиховом положају, као и Међународни конгрес Геронтолошког друштва, чији је један од организатора био Повереник. Медији су извештавали и о изложби поводом Међународног дана старијих „Мост разумевања“, на којој су деца из целе Србије конкурисала са фотографијама и текстовима, као и свечаности „Деца су украс равноправности“, одржаној поводом Међународног дана детета. Писало се и о положају особа са аутизмом, а посебно о тешкоћама са којима се суочавају деца са аутизмом и њихови родитељи.

Поводом проблема остваривања родне равноправности у свим областима друштвеног живота, у фокусу је било праћење ефеката примене Закона о спречавању насиља у породици, имајући у виду, нажалост, велики број жена убијених у породичном и партнерском насиљу, поводом чега се и повереница више пута оглашавала. Поред тога, 2018. годину обележила су вређања и вербално насиље над женама, а медији су преносили и упозорења поверенице у којима је осудила сексистичке увреде и омаловажавања жена. Женско предузетништво које је било тема трибина, скупова и конференција, такође је привукло интересовање медија.

Другу половину године обележило је медијско извештавање о усвајању Закона о финансијској подршци породици са децом и коментари који су изазвани ефектима примене појединих одредаба. Предлог за оцену уставности и законитости овог закона који је повереница упутила Уставном суду Србије, имао је за резултат бројна гостовања, изјаве и интервјуе. Бројне текстове и коментаре изазавала је кампања Министарства културе и Савета за популациону политику са слоганима за подстицање рађања у Србији. Негативне реакције изазвала је и осмомартовска честитка министра за рад, који је цитирајући стихове песника Јована Дучића увредио жене, поводом чега је повереница реаговала упозорењем. Током целе године била је актуелна прича о Закону о родној равноправности, његовом значају и „сукобу надлежности“ предлагача.

Позитиван одјек у јавности имала је афирмативна прича о тромесечној изложби *„Перцепције – Жена по мери друштва“*, о женском уметничком наслеђу Србије и Велике Британије, у организацији Галерије Матице српске и Британског савета, а чији је суорганизатор био и Повереник за заштиту равноправности.

Када је реч о извештавању о положају **националних мањина**, највећа пажња у медијима посвећена је као и претходних година припадницима ромске националне мањине, а кључне теме о којима су извештавали су: тежак свакодневни живот у неформалним насељима, краћи животни век, незапосленост и дискриминација, инклузија ромске деце у образовни систем, као и проблем дечјих бракова. Медији су пропратили и посету поверенице ромском насељу у општини Чукарица, поводом обележавања Међународног дана борбе против расне дискриминације и Светског дана Рома. Извештавало се и о положају албанске националне мањине. Сви медији су пренели упозорење поверенице поводом напада на младиће албанске националности који се десио у Новом Саду. Током године су одржане конференције у склопу представљања истраживања о односу Срба и Албанаца, где је оцењено да има разлога за оптимизам, јер су резултати истраживања показали да Србе и Албанце највише интересује економска и политичка стабилност.

У извештајној години одржани су избори за националне савете националних мањина, па су се медији бавили њиховим резултатима, кампањом која је претходила, као и новинама из измена закона који се односе на положај националних мањина у Србији.

Медији су посветили пажњу Међународном дану сећања на Холокауст. Повереница је указивала и на проблем повремениог оживљавања фашистичких идеја и симбола, а издато је и упозорење поводом нацистичких поздрава на скупу посвећеном Милану Недићу.

Медији су доста извештавали и о пресуди Вишег суда у Новом Саду против новосадског Правног факултета, по тужби Савеза мађарских ученика Војводине, због увођења додатног критеријума за упис – познавање српског језика на коме се изводи настава.

Када је у питању **здравствено стање** као основ дискриминације, велику пажњу медија привукла је препорука мера за остваривање равноправности упућена Министарству здравља и Републичком фонду за здравствено осигурање након обраћања Поверенику Савеза бубрежних болесника у случају Специјалне болнице у Врњачкој Бањи, где апарати за дијализу нису стављени у функцију 10 година. Континуирани медијски наступи, притисак јавности и добар приступ медија дали су резултате и Одељење за дијализу је стављено у функцију, што говори о значају партнерства са медијима и потреби за правовременим и објективним извештавањем у циљу боље заштите грађана.

Медији су се током године бавили и положајем особа које живе са ХИВ/АИДС-ом и хепатитисом Ц, указујући на потребу смањења социјалне дистанце према овој рањивој друштвеној групи, као и на потребу обезбеђивања лекова новије генерације. Велики број медија је извештавао о отварању првог *Белхосписа* за помоћ грађанима и грађанкама у терминалној фази болести. Посебно је извештавано и о препоруци Повереника у вези са изградом стандарда за ову врсту социјално-здравствених услуга, као и о мишљењу на Нацрт закона о социјалној заштити.

Када је у питању положај ЛГБТИ популације, медији су највише извештавали поводом дискриминаторне изјаве министра Ненада Поповића и изјаве Звездана Терзића, директора Фудбалског клуба „Црвена звезда“. Такође, медијску пажњу на почетку године изазвала је и кривична пријава поверенице против певача познатог под уметничким именом Аца Лукас, због вређања ЛГБТ популације. Серија текстова и телевизијских прилога урађена је и поводом вести да је професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду постао декан те високошколске установе у периоду када је против њега вођена стратешка парница због дискриминације жена и ЛГБТ особа. Једна од тема су били и учбеници са дискриминаторним садржајем, који су након препоруке поверенице повучени из продаје. Пажњу је изазвала и прва пресуда у Србији донета због злочина из мржње, којом је осуђен отац који је вршио насиље над сином због његове сексуалне оријентације.

Медији су забележили обе *Параде поноса*, уз констатацију да су протекле мирно. Делимично интересовање било је за проблеме са којима се сусрећу трансродне особе, као и за најаве могућег законског регулисања положаја истополних заједница. Повереница је истицала да је ова правна питања неопходно што пре уредити.

Случај доктора Марка Ленса, који је добио судски спор против авио-компаније *Swiss International Air Lines LTD* због дискриминаторног поступања, заинтересовао је све медије, који су се за реакцију обраћали и повереници. Она је тим поводом оценила да је важна порука да је дискриминација забрањена и да се може доћи до правде, мада након дужег времена.

Медији су се бавили и темом говора мржње, посебно на друштвеним мрежама, и пропратили организовање неколико скупова, као и препоруку поверенице која се односила на ову материју.

Тема вршњачког насиља константно је била присутна у медијима, поводом различитих инцидената, због којих су дата и упозорења јавности, а извештавало се и о правилнику којим је детаљније регулисано поступање у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања у школама.

Још два случаја у којима је повереница поступала и утврдила дискриминацију привукла су посебну пажњу медија: случај неоправдано лошијег поступања према запосленој само због чланства у синдикалној организацији њеног супруга и њеног личног својства – пола и случај неоправданог стављања у неједнак положај Удружења новинара Србије од стране банке због неодобравања кредита удружењима грађана.

Годишња медијска награда за толеранцију коју Повереник додељује уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији и ове године је изазвала велику пажњу. Конференцију је уживо преносила Радио-телевизија Србије. Такође, медији су поклонили пажњу и новоустановљеној годишњој награди Повереника „Општина/град једнаких могућности“, као и признању „Допринос године Европи“, које је повереница добила од Европског покрета у Србији.

4. Извршење буџета за 2018. годину

Законом о буџету Републике Србије за 2018. годину, Поверенику су опредељена средства за Програм „Унапређење и заштита људских и мањинских права и слобода“ у износу од 91.264.000 динара. Укључивањем неутрошених средстава из претходне године, као и донација из 2018. године, расположила средства у буџету за овај програм, односно износ који се налазио на текућим апропријацијама, достигао је 112.734.320 динара. Укупно утрошена средства на крају 2018. године износила су 88.889.081 динар.

5. Препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности

У 2018. години спроведене су у целости поједине препоруке које је Пове- реник дао у свом годишњем извештају за 2017. годину, а поједине препоруке спроведене су само у одређеном делу.

У извештајном периоду донети су: *Стратегија за превенцију и контролу ХИВ инфекције и АИДС-а у Републици Србији 2018–2025. године, Стратегија подстицања рађања, Стратегија јавног здравља у Републици Србији 2018–2026. године, Стратегија безбедности и здравља на раду у Републици Србији за период од 2018. до 2022. године са Акционим планом за њено спровођење, Акциони план за спровођење Националне стратегије за младе за период од 2018. године до 2020. године, Закон о бесплатној правној помоћи (ефекти примене овог Закона ће се видети након почетка његове примене, 1. октобра 2019. године), Закон о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Закон о уџбеницима, Закон о изменама и допунама Закона о заштити права и слобода националних мањина, Закон о изменама и допунама Закона о на- ционалним саветима националних мањина, Закон о изменама и допунама Закона о службеној употреби језика и писма, Закон о јединственом матич- ном броју грађана, Закон о изменама и допунама Закона о матичним књига- ма, Закон о изменама и допунама Закона о високом образовању, Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности, Правилник о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпит- ној групи, односно другој школи или породици, Правилник о измени правил- ника о стипендијама за изузетно надарене ученике и студенте, Правилник о издавању нискотиражних уџбеника, Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вред- новање, Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подрш- ци детету, ученику и одраслом, Правилник о ближим условима, поступку и начину остваривања права на одсуство са рада или рада са половином пуног радног времена ради посебне неге детета, Одлука о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника.*

Крајем 2018. године отпочела је са радом Национална СОС линија за жене жртве насиља.

На основу увида стечених у поступку по притужбама током 2018. го- дине, као и на основу других релевантних података о проблемима у ост- варивању равноправности, Повереник даје следеће препоруке:

1. Приступити изради стратешких докумената и акционих планова чије је важење истекло у претходном периоду или истиче у 2019. години. То се првенствено односи на доношење стратегије превенције и заштите

од дискриминације, унапређења положаја особа са инвалидитетом, развоја социјалне заштите, менталног здравља, превенције и заштите деце од насиља, развоја образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, као и стратегије о старењу. Нови стратешки документи треба да буду базирани на евалуацији претходно важећих стратегија и уз уважавање тренутног стања и потреба друштвених група на које се односе. Приликом припреме свих стратешких докумената реално дефинисати циљеве и активности, обезбедити изворе финансирања и спровести широк консултативни процес са свим релевантним актерима.

2. Програмима и плановима предвидети спровођење мера и активности на републичком, покрајинском и локалном нивоу у циљу смањења сиромаштва, подстицања руралног развоја, задржавања младих, спречавања страначког запошљавања, као и постизања пуне равноправности грађана и грађанки, нарочито рањивих и маргинализованих друштвених група, укључујући и децу и жене који припадају овим групама. Приликом креирања прописа и мера посебну пажњу треба посветити статистичким показатељима и подацима из релевантних истраживања за поједине области, уз сагледавање дугорочних ефеката примене у пракси и реалних ефеката на грађане и грађанке и локалне заједнице.

3. Унапредити систем социјалне заштите и финансијске подршке породици са децом, у циљу побољшања ефикасности и квалитета помоћи, ради савладавања социјалних и животних тешкоћа, стварања услова за задовољење основних животних потреба појединца и породице, као и мера заштите породице са децом и подршке рађању. Посебно посветити пажњу јачању материјалне подршке осетљивим и сиромашним групама становништва, унапређењу доступности и разноврсности услуга подршке (дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот, интензивне услуге подршке породици која је у кризи, саветовање и подршка родитеља, подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју и др.), као и других услуга социјалне заштите. Ојачати контролне механизме и увести праћење и оцену квалитета услуга социјалне заштите.

4. Неопходно је ојачати све (квантитативне и квалитативне) капацитете центара за социјални рад како би могли да правовремено одговоре свим пословима у области социјалне и породично-правне заштите и обезбеде квалитетно мапирање потреба, препознавање социјалне искључености и благовремено активирање свих облика подршке и помоћи.

5. Изменити или ставити ван снаге Закон о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору, имајући у виду последице по функционисање јавних служби (у области здравља, просвете, социјалне заштите, друштвене бриге о деци, науке и културе), као и последице на положај жена и ефикасно и континуирано функционисање државне управе.

6. Интензивирати рад на унапређивању архитектонске и информационе приступачности и примени универзалног дизајна у свим областима, са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за особе са инвалидитетом, лица која се отежано крећу, старије суграђане и децу. Обезбедити да информације о раду свих органа јавне власти буду доступне у одговарајућим форматима, укључујући и садржаје интернет презентација, повећати број медијских садржаја који се превode на знаковни језик, као и комуникацију преко тумача за знаковни језик. Потребно је обезбедити једнаке могућности за приступ службама за хитне интервенције, услугама обавештења, СОС линијама и јавним телефонским именицима.

7. Потребно је обезбедити особама са инвалидитетом услове за пуно остваривање свих загарантованих права, што укључује и предузимање мера за унапређење правног оквира у погледу остваривања права на приступачно бирачко место и изборни материјал, уз поштовање достојанства особа са инвалидитетом.

8. Унапредити правни оквир изменом прописа који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом, као и доношењем прописа који се односе на радно ангажовање особа са инвалидитетом, просторно техничке услове, стручну оспособљеност запослених и друге услове за рад радног центра.

9. Наставити процес деинституционализације корисника смештених у установама, пре свега деце, младих и особа са инвалидитетом, уз истовремено обезбеђивање адекватне подршке и развој услуга на локалном нивоу, као и континуирано развијање сарадње система социјалне и здравствене заштите, образовања и запошљавања. Особама са инвалидитетом омогућити подршку за самосталан живот у најмање рестриктивном окружењу, несметан приступ здравственој заштити и превентивним прегледима, онемогућити присилно, односно смештање без пристанка лица у установе здравствене и социјалне заштите.

10. Унапредити нормативни оквир за заштиту права детета усаглашавањем са Конвенцијом о правима детета, а посебно у погледу дефинисања појмова и забране физичког кажњавања. Донети нови Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања.

11. Унапредити доступност основношколског и средњошколског образовања деци из осетљивих друштвених група, предузимањем афирмативних мера нарочито усмерених према деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, ромској деци и „деци улице“, у циљу квалитетније подршке и унапређења инклузивног образовања и предузимањем мера на правовременом обезбеђивању уџбеника у прилагођеним форматима, повећању броја уписане деце, али и смањењу осипања из образовног система. Предузети све

неопходне радње и мере којима ће се обезбедити ангажовање педагошког асистента за децу и ученике којима је потребна додатна подршка у образовању и васпитању и наставити рад на развоју инклузивног образовања, у складу са принципима једнакости и доступности у образовању на свим нивоима. С тим у вези, сагледати и ефекте примене Закона о дуалном образовању, посебно потенцијалне последице које има на осетљиве групе деце.

12. Спроводити активности усмерене ка укључивању одраслих из осетљивих друштвених група у образовни систем. Радити на обезбеђивању једнаких могућности у приступу високом образовању младима из маргинализованих друштвених група, увођењем посебних мера и допуном стандарда за акредитацију високошколских установа, а нарочито у погледу приступачности простора, обезбеђивања асистивних технологија и одговарајућих сервиса за подршку студентима.

13. Спроводити програме за децу у циљу неговања вредности које промовишу културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерациске солидарности и недискриминације. У школске програме увести здравствено и васпитање о репродуктивном и сексуалном здрављу и кроз грађанско васпитање подстицати усвајање вредности равноправности и толеранције кроз отклањање бројних уврежених стереотипа и предрасуда о различитим друштвеним групама и друштвеним појавама.

14. Наставити спровођење мера активне политике запошљавања у односу на сагледане ефекте до сада предузиманих мера и активности. Креирати нове мере и механизме активне политике запошљавања којима се постижу најбољи ефекти на запошљавање теже запошљивих лица на тржишту рада, посебно имајући у виду пол, године живота, здравствено и социјално стање и друге карактеристике незапослених лица, уз унапређење правног оквира у погледу достојанственог рада и смањења учешћа нестандартних облика рада у циљу смањења несигурности и одласка младих. Јачати институције локалне самоуправе за креирање мера и спровођење активне политике запошљавања, уз уважавање карактеристика локалног тржишта рада.

15. Интензивирати рад на побољшању положаја старијих, нарочито у руралним и неприступачним подручјима. Потребно је повећати доступност услуга здравствене и социјалне заштите за старије (кућно лечење и нега, јачање патронажних служби за обилазак и помоћ старима, даљи развој и унапређење система, саветовање путем телефона и сл., као и увођење мобилних и иновативних услуга које одговарају на специфичне потребе старијих, као што су телеасистенција, неформални неговатељи, услуге повремених и привременог смештаја и сл.). Неопходно је и боље повезивање новчаних давања са услугама, као и побољшање услуга превоза, што је услов за бољи приступ услугама и спречавање социјалне искључености.

16. Предузети мере и активности за обезбеђивање услова за пружање услуга корисницима који због специфичног социјалног и здравственог ста-

туса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом прописивањем стандарда за пружање тих услуга. Подизати информисаност о овим правима и услугама, поједноставити процедуре за њихово остваривање, побољшати коришћење информационих технологија у сврху помоћи, обезбедити доступан и приступачан приступ палијативној нези у склопу права на здравствену заштиту без дискриминације.

17. У циљу економског оснаживања жена потребно је континуирано предузимати мере за подстицање запошљавања и женског предузетништва, за заштиту жена од дискриминације на тржишту рада, уз посебну пажњу на остваривање равноправности у приступу радним местима, једнаким условима за напредовање и остваривање једнаке зараде, као и унапређивању и промовисању мера за усклађивање баланса између породичних и радних обавеза, односно рада и родитељства. Предузимати мере за смањење родне диспропорције и постојећих патријархалних образаца у бављењу децом, старању о другим члановима породице и бављењу породичним обавезама уз промовисање једнаког дељења обавеза у односу на здравствене, економске и професионалне обавезе а не устаљене улоге, како би се постигло равноправно учешће жена у радној снази и равноправно учешће мушкараца у неплаћеном старању.

18. Прописати обавезу интегрисања родне перспективе у јавне политике и прописати обавезу свих органа јавне власти и послодаваца да развију интерне механизме за сузбијање и заштиту од дискриминације и вођење родно балансиране кадровске политике, као и родно осетљиве статистике. Предузети мере и активности како би се обезбедило укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција, посебно на нивоу локалне самоуправе, као и укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца из различитих средина (урбаних и руралних) и маргинализованих група. Донети Закон о родној равноправности који ће бити усклађен са међународним стандардима, као и Законом о забрани дискриминације, изменити и допунити Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју.

19. Радити на унапређивању координисаног и ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, уз развој сервиса за подршку жртвама насиља као и деци сведоцима насиља. Унапредити услугу Националне СОС линије за жене жртве насиља и ускладити је са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици и свим другим међународним стандардима. Спроводити континуиране активности на подизању свести о препознавању и обавезности пријаве насиља, нарочито запослених у систему здравствене заштите, с обзиром да потенцијално први долазе у непосредни контакт са жртвама. Увести обавезу вођења родно осетљиве статистике која се односи на пријаве насиља

и процесуиране случајеве, са акцентом на посебно осетљивим групама, као што су девојчице, старије жене, жене са инвалидитетом, Ромкиње и сл.

20. Интензивирати процес имплементације Акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020), са посебним акцентом на активностима у локалним заједницама.

21. Радити на обезбеђивању ефикаснијих терапија и лекова новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, посебно за особе које болују од ретких болести, хепатитиса, меланома, особе које живе са ХИВ-ом/АИДС-ом. Предузимати мере превентивне заштите, скрининг прегледа и посветити посебну пажњу подизању свести и информисаности о здравственим ризицима и репродуктивном здрављу, посебно деце и младих. Обезбедити већу доступност психолошке подршке.

22. Предузети све потребне мере како би састав државних органа, органа локалне самоуправе и других органа јавне власти одговарао националном саставу становништва на њиховом подручју, повећањем броја запослених припадника националних мањина и њиховим школовањем и оспособљавањем за обављање послова и предузети мере у циљу управљања националном, етничком, верском, језичком и другом разноврсношћу.

23. Активно радити на унапређивању положаја Рома, посебно Ромкиња у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању уз остваривање међуресурске сарадње свих актера у систему заштите и остваривања појединих права, на свим нивоима. Реализовати активности и мере предвиђене Акционим планом за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, уз редовно мерење резултата.

24. Донети прописе којима се омогућава регистрација истополних парова и регулишу дејства, правне последице и начин престанка регистрованих партнерства, у складу са препорукама Савета Европе, као и предузимати мере усмерене ка елиминисању дискриминације и стигматизације ЛГБТ особа.

25. Обезбедити пуну примену одредбе члана 54а Кривичног законика у смислу одмеравања казне за кривична дела учињена из мржње и изменити члан 179. овог законика.

26. Посебну пажњу посветити одговорном извештавању, које не сме да карактерише говор мржње, сензационализам, сексизам, мизогинија, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, које је најчешће усмерено на жене и припаднике ЛГБТ популације. Подстицати интегрисање тема које развијају културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, међугенерациске солидарности, међусобног поштовања, родне равноправности и недискриминације у медијима и на друштвеним мрежама.

27. Радити на смањењу говора мржње у јавном простору уз укључивање свих друштвених актера, са посебним акцентом на процесуирање и адекватно санкционисање.

28. Континуирано радити на едукацији запослених у државној управи и локалној самоуправи, запослених у систему образовања, запошљавања, здравствене и социјалне заштите, носилаца правосудних функција, полицијских службеника, запослених у инспекцијским службама, новинара и новинарки, из области антидискриминационог права, како би се обезбедило правилно и уједначено тумачење и примена антидискриминационих прописа, у складу са међународним стандардима и праксом међународних институција.

29. У циљу постизања пуне усклађености са правним тековинама Европске уније и превазилажења проблема уочених у досадашњој примени закона, изменити и допунити Закон о забрани дискриминације и прописати адекватна решења за успостављање и операционализовање јединственог, централизованог и стандардизованог система за прикупљање и анализу релевантних података који служе за праћење дискриминације и ефикасности система заштите од дискриминације, уз предвиђање потребних буџетских средстава за његову имплементацију.

6. Сажетак статистичког приказа рада Повереника у 2018. години

Број предмета у 2018. години

ПРЕДМЕТИ	2018.
Притужбе	947
Препоруке мера	300
Тужбе	1
Посредовање	88
Мишљења на нацрте аката	37
Предлог Уставном суду	4
Кривичне пријаве	3
Прекршајне пријаве	1
Иницијативе за измену прописа	9
Упозорења	17
Саопштења*	24
УКУПАН број предмета*	1.407

* Саопштења не улазе у укупан број предмета

Подносиоци притужби

Физичка лица подносиоци притужби	број	%
Мушкарци	265	41,5
Жене	373	58,5
Укупан број	638	100,0
Остали подносиоци притужби	број	%
Физичка лица	638	67,4
Организације	293	30,9
Државни органи	7	0,7
Група лица	5	0,5
Правна лица	3	0,3
Орган/институција	1	0,1
Укупан број подносилаца притужби	947	100,0

Основ дискриминације (лично својство)

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено лично својство	791	83,5
Притужбе у којима није наведено лично својство	156	16,5
Укупан број притужби	947	100,0
Притужбе по основу дискриминације	број	%
Наведено једно лично својство	603	76,2
Наведено више личних својстава	188	23,8
Укупан број притужби	791	100,0

Притужбе у којима је наведено лично својство	број	%
Инвалидитет	265	26,4
Старосно доба	166	16,5
Пол	108	10,7
Рођење	107	10,6
Здравствено стање	61	6,1
Национална припадност или етничко порекло	59	6,0
Брачни и породични статус	49	4,9
Сексуална оријентација	42	4,2
Неко друго лично својство	39	3,9
Чланство у политичким, синдикалним и др. орг.	33	3,3
Верска или политичка убеђења	14	1,4
Имовно стање	14	1,4
Држављанство	12	1,2
Осуђиваност	9	0,9
Преци	8	0,8
Изглед	7	0,7
Родни идентитет	6	0,6
Генетске особености	3	0,3
Језик	2	0,2
Раса	1	0,1
Укупан број наведених личних својстава*	1005	100,0

* У 188 притужби као основ дискриминације наведено је више личних својстава.

Области друштвених односа на које се притужбе односе

Притужбе по области дискриминације	број	%
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	261	27,6
У поступку запошљавања или на послу	197	20,8
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије ...)	168	17,7
Социјална заштита	124	13,1
Јавно информисање и медији	58	6,1
Образовање и стручно оспособљавање	50	5,3
Здравствена заштита	24	2,5
Јавна сфера / Општа јавност	19	2,0
Нешто друго	13	1,4
Култура, уметност, спорт	7	0,7
Приватни односи	6	0,6
Пензијско и инвалидско осигурање	5	0,5
Становање	4	0,4
Правосуђе	4	0,4
Деловање / активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и другим организацијама	3	0,3
Имовинска права и односи	2	0,2
Остваривање колективних мањинских права	2	0,2
Укупан број притужби	947	100,0

Против кога су притужбе поднете	број	%
Државни орган	647	50,5
Правна лица	296	23,1
Орган / Институција	156	12,2
Физичка лица	150	11,7
Организације	17	1,3
Група лица	15	1,2
Укупно	1281	100,00
Број предмета са једним дискриминатором	732	
Број предмета са више дискриминатора	215	
Укупно	947	

Број притужби по регионима	број	%
Београдски регион	500	52,8
Регион Шумадије и Западне Србије	136	14,4
Регион Војводине	134	14,1
Регион Јужне и Источне Србије	103	10,9
Регион Косова и Метохије	6	0,6
Непознати регион*	68	7,2
Укупан број притужби по регионима	947	100,00

* Регион је непознат када је притужба послата електронском поштом а подносилац не назначи општину пребивалишта.

Исходи поступака по притужбама	2018
Поднет предлог Уставном суду	4*
Покренут прекршајни поступак	1
Поднета кривична пријава	3
Поднета тужба суду	1
Притужбе у којима је донето мишљење	115
- мишљење у којем је утврђена повреда права и дата препорука	81
- мишљење у којем је није утврђена повреда права и дата препорука мера за остваривање равноправности	6
- мишљење у којем није утврђена повреда права	28
Посредовање-медијација	88**
Ненадлежност	88
Непотпуност (недостаци)	244
Нема повреде права	194
Води се или је окончан судски поступак	44
Већ је поступано али нису понуђени нови докази	7
Због протекла времена није било могуће постићи сврху поступања	4
Повучена притужба	14
У раду: дато на изјашњење и тражена допуна	56

*Уставном суду су поднета 4 предлога за оцену уставности и законитости којима су обухваћени поступци покренути на основу 110 притужби

** Посредовањем окончани поступци покренути на основу 88 притужби

Поступање по препорукама	број	%
Поступљено по препоруци	61	78.2
Није поступљено по препоруци	17	21.8
Укупан број	78	100.0

*У 3 случаја рок за поступање по препоруци још увек није истекао

Поступање по препорукама мера	број	%
Поступљено по препоруци	295	98.3
Није поступљено по препоруци	5	1.7
Укупан број	300	100.0

7. Прилози

Прилог 1. Списак сагледаних извештаја и истраживања

1. „Република Србија - Извештај за 2018. годину који прати Саопштење Комисије упућено Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона Саопштење о политици проширења ЕУ за 2018. годину”, Европска комисија - доступно на интернет страници: [http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji\(1\).pdf](http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji(1).pdf)
2. *Non-paper on the state of play regarding chapters 23 and 24 for Serbia*, новембар 2018 - доступно на интернет страници: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/non_paper_23_24/Non-paper_on_the_state_of_play_regarding_chapters_23_and_24_for_Serbia.pdf
3. „*Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - 2018 Communication on EU Enlargement Policy*“, COM(2018) 450 final, Strasbourg, 17.4.2018 - доступно на интернет страници: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A450%3AFIN>
4. *Commission Recommendation of 22.6.2018 on standards for equality bodies*, C(2018) 3850 final, Brussels, 22.6.2018 - доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2_en_act_part1_v4.pdf
5. *Fundamental Rights Report 2018*, European Union Agency for Fundamental Rights, Luxembourg 2018 - доступно на интернет страници: <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018>
6. *World Report 2019 - Events of 2018*, Human Rights Watch, New York 2019 - доступно на интернет страници: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2019.pdf
7. *The Many Faces of Exclusion - End of Childhood Report 2018*, Save the Children - доступно на интернет страници: https://campaigns.savethechildren.net/sites/campaigns.savethechildren.net/files/report/EndofChildhood_Report_2018_ENGLISH.pdf
8. *Council of Europe Gender Equality Strategy 2018-2023*, Council of Europe - доступно на интернет страници: <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246>
9. *A thousand ways to solve our problems: An Analysis of Existing Violence Against Women and Girls (VAWG) Approaches for Minoritized Women and Girls in the Western Balkans and Turkey*, UN Women 2018 - доступно на интернет страници: http://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2018/unw_imkaan-report_fa-web.pdf?la=en&vs=3237
10. *UN Human Rights Report 2017*, Office of the High Commissioner for Human Rights, Geneva 2018 - доступно на интернет страници: <https://www2.unhcr.org/refugees/pdf/unhcr-report-2017.pdf>

- ohchr.org/english/OHCHRreport2017/allegati/Downloads/1_Whole_Report_2017.pdf
11. *Third Status Report - Implementation of the Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area*, OSCE/ODIHR, Warsaw 2018 - доступно на интернет страници: https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/OSCE_ODIHR_Third_status_report_on_Roma.pdf
 12. World Bank Group (IPSOS, ERA, the Williams Institute), 2018, доступно на интернет страници: <http://documents.worldbank.org/curated/en/509141526660806689/Discrimination-against-sexual-minorities-in-education-and-housing-evidence-from-two-field-experiments-in-Serbia>
 13. *Faith in Equality: Religion and Belief in Europe*, An Equinet Report, EQUINET, Brussels 2017 - доступно на интернет страници: http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/wg_religion_report_final_web.pdf
 14. „Одговори Републике Србије на препоруке држава чланица УН из III циклуса Универзалног периодичног прегледа”, Канцеларија за људска и мањинска прав, Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/8._odgovori_rs_na_preporuke_-_iii_ciklus_upr.doc
 15. „Извештај о примени препорука број 15, 33 и 39 Комитета за људска права из Закључних запажања у вези са Трећим периодичним извештајем о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима”, Канцеларија за људска и мањинска прав, Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/izvestaj_o_primeni_preporuka_15_33_39_pakt.doc
 16. „Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији”, усвојен 27. децембра 2018. године, Београд 2018, - доступно на интернет страници: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/02/Treci_nacionalni_izvestaj_o_socijalnom_ukljucivanju_i_smanjenju_siromastva_2014%E2%80%932017.pdf
 17. Образац за годишње извештавање земаља учесника о примени Акционог плана за спровођење стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији 2016-2025 за период од 2017. до 2018. године, Извештај представљен 26. јуна 2018. године у Народној скупштини Републике Србије, на скупу „Национална платформа о интеграцији Рома у Републици Србији”
 18. „Дискриминација у Србији – пракса и изазови”, Комитет правника за људска права – YUCOM, доступно на интернет страници: <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2019/02/Diskriminacija-u-Srbiji-praksa-i-izazovi.pdf>
 19. „Студија о примени Закона о забрани дискриминације у Србији”, Комитет правника за људска права - YUCOM, Београд 2017, доступно на интернет страници: <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2018/03/Studija-o-primeni-Zakona-o-zabrani-diskriminacije-u-Srbiji-Mario-Reljanovic.pdf>

20. „Улога и положај Заштитника грађана и Повереника за заштиту равноправности”, Центар за истраживање, транспарентност и одговорност-Цр-та и А11- Иницијатива за економска и социјална права, Милијана Трифковић, Данило Ђурчић и Марко Васиљевић, Београд, јануар 2019 - доступно на интернет страници: <https://crta.rs/wp-content/uploads/2019/01/Uloga-i-polo%C5%BEaj-Za%C5%A1titnika-gra%C4%91ana-i-Poverenika-za-za%C5%A1titu-ravnopravnosti.pdf>
21. „Сива књига јавних услуга”, Европски покрет у Србији и Центар за европске политике, Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://www.emins.org/wp-content/uploads/2018/05/2018_Siva-knjiga-javnih-usluga.pdf
22. „Књига препорука Националног конвента о Европској унији 2017/2018”, Европски покрет у Србији, Београд 2019 - доступно на интернет страници: <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2019/01/Knjiga-preporuka-Nacionalnog-konventa-o-EU-2017-2018.pdf>
23. „Институционални барометар”, Београдски центар за безбедносну политику, Београд 2018 – доступно на интернет страници: http://preugovor.org/upload/document/preugovor_institucionalni_barometar.pdf
24. „Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права”, Београдски центар за људска права, Београд 2019. година - доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2018.pdf>
25. „Људска права у Србији 2017 – право, пракса и међународни стандарди људских права”, Београдски центар за људска права, Београд 2018, стр. 346 - доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2018/03/Ljudska-prava-u-Srbiji-2017.pdf>
26. „Република Србија - Извештај за 2018. годину који прати Саопштење Комисије упућено Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона Саопштење о политици проширења ЕУ за 2018. годину”, Европска комисија - Доступно на интернет страници: [http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji\(1\).pdf](http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji(1).pdf)
27. „Извештај о напретку у увођењу родно одговорног буџетирања у систем планирања јавних финансија у Републици Србији у буџету за 2018. годину”, UN Women, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://rs.one.un.org/content/dam/unct/serbia/docs/Publications/GRB%20report.pdf>
28. „The effects of austerity on gender gaps in the labour market outcomes”, Partnership for Economic Policy (PEP), July 2018 - доступно на интернет страници: <https://portal.pep-net.org/document/download/32270>
29. „Универзитети између меритократије и патријархата: жене и моћ делања”, Институт за филозофију и друштвену теорију Универзитета

- у Београду, Београд 2018, доступно на интернет страници: <http://www.perform.network/upload/resources/documents/3AcbNGuD.pdf>
30. „Перцепција и искуство младих у вези са сексуалним узнемиравањем”, Аутономни женски центар, Београд 2018 - доступно на интернет страници: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-nasilje/Percepcija_i_iskustvo_mladih_u_vezi_sa_seksualnim_uznemiravanjem_2018.pdf
 31. „Млади и достојанствен рад”, Фондација Центар за демократију, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1785/mladi-i-dostojanstven-rad>
 32. „Изазови мањинске политике у билатералној и регионалној сарадњи”, Форум за етничке односе, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://fer.org.rs/wp-content/uploads/2018/05/IZAZOVI-MANJINSKE-POLITIKE-U-BILATERALNIM-ODNOSIMA.pdf>
 33. „Интерно расељена лица у Србији: како до права на достојанствен живот?”, Организација А11 – Иницијатива за економска и социјална права, Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2018/11/Advocacy-Brief_SR_Web.pdf
 34. „Анонимна мржња – Механизми заштите од говора мржње на интернету”, Београдски центар за људска права, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2018/12/Anonimna-mrznja-FINAL-S.pdf>
 35. „Смјернице и препоруке за хармонизацију законодавства у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори са УН Конвенцијом о правима лица са инвалидитетом”, Агенција за сарадњу, едукацију и развој – АЦЕД, Бања Лука 2018 - доступно на интернет страници: <http://aced.ba/site/wp-content/uploads/2015/10/Smjernice-i-preporuke-za-harmonizaciju-zakonodavstva-u-BIH-SRB-i-CG-sa-UNCRPD.pdf>
 36. „Анализа спровођења препорука Комитета за права особа са инвалидитетом у Републици Србији”, Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС), Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://noois.rs/images/Analiza_sprovođenja_preporuka_Komiteta_za_prava_osoba_sa_invaliditetom_u_Republici_Srbiji.pdf
 37. „Запошљавање особа са интелектуалним и психосоцијалним тешкоћама”, МДРИ-С, Београд 2018. – доступно на интернет страници: https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2018/09/policy-brief_zaposljavanje-OSI.pdf
 38. „Репродуктивно здравље жена са инвалидитетом у АП Војводини”, Покрајински заштитник грађана – омбудсман, Нови Сад 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.ombudsmanapv.org/riv/index.php/istrazivanja/2125-istrazivanje-reproduktivno-zdravlje-zena-sa-invaliditetom.html>
 39. „Ми смо једнаки зар не?”, Заштитник грађана Града Новог Сада и Удружење грађана „Вера љубав нада“, Нови Сад 2018 - доступно на интернет

- страници: http://zastitnikgradjana.novisad.rs/sites/default/files/izvestaj_zastitnika_gradana_2017_vera_ljubav_nada.pdf
40. „Положај деце и младих са инвалидитетом у систему социјалне заштите – Изазови и прилике”, МДРИ-С тим, Београд 2018 - доступно на интернет страници: https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2018/07/policy-brief_bo%C5%A1.pdf
 41. „Улога центара за социјални рад у систему заштите жена жртава насиља”, Тим „Из круга”, Београд 2018 – доступно на интернет адреси: <https://ombudsman.rs/attachments/article/4540/1%20Uloga%20CSR%20u%20zastiti%20zrtava%20nasilja.docx>
 42. „Анализа приступачности бирачких места у Београду, Крагујевцу и Сомбору”, Центар за самостални живот особа са инвалидитетом, Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://www.cilsrbija.org/ebib/201807241412210.analiza_pristupacnosti_birackih_mesta_begrad_kragujevac_sombor%20.pdf
 43. „Посебан извештај Заштитника грађана: Приступачност за све”, Заштитник грађана, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/5893/Poseban%20izvestaj%20PRISTUPACNOSTI%20final.pdf>
 44. *Priručnik za provedbu izbornih preporuka*, OSCE – ODIHR, Varšava 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.osce.org/bs/odihr/elections/384723?download=true>
 45. *Handbook on Observing and Promoting the Electoral Participation of Persons with Disabilities*, OSCE – ODIHR, Warsaw 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.osce.org/odihr/elections/339571?download=true>
 46. „Социјална укљученост старијих особа (65+) у Србији”, Црвени крст Србије, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.redcross.org.rs/media/4437/socijalna-ukljucenost-starijih-u-srbiji-e-knjiga.pdf>
 47. „Слобода да одлучујемо сами – Шта старије особе говоре о својим правима на аутономију и независност, дуготрајну и палијативну негу”, HelpAge International и Црвени крст Србије - доступно на интернет страници: <https://www.redcross.org.rs/media/4441/sloboda-da-odlucujemo.pdf>
 48. „Алтернативни извештај Комитету за елиминацију свих облика дискриминације жена о дискриминацији старијих жена у Републици Србији”, Удружење „Снага пријатељства” – Amity, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2018/07/Amity-Alternativni-Izvestaj-o-diskriminaciji-starijih-zena-u-Srbiji.pdf>
 49. „Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији за 2018. годину”, Кровна организација младих Србије, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://koms.rs/wp-content/uploads/2018/08/Alternativni-izves%CC%8Ctaj-o-polo%C5%BEaju-i-potrebama-mladih-2018..pdf>
 50. „Миграције студената”, Кабинет министра без портфеља задуженог за демографију и популациону политику спровео у сарадњи са Министар-

- ством просвете, науке и технолошког развоја и Републичким заводом за статистику, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.mdpp.gov.rs/doc/Migracije-studenata.pdf>
51. „Препоруке УН Комитета за права детета - Како их можемо остварити из угла Коалиције за мониторинг права детета у Републици Србији”, Центар за права детета, Београд 2017 - доступно на интернет страници: http://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/Preporuke_SRB_web.pdf
 52. „Ставови грађана о задовољству услугама предшколског и основног образовања у Србији: Сажетак резултата истраживања”, Европски покрет у Србији и Центар за европске политике - доступно на интернет страници: <http://www.mojauprava.rs/wp-content/uploads/2017/11/USAID-Skolstvo-analiza-rezultata.pdf>
 53. „Анализа утицаја политика: Пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група у предуниверзитетском образовању”, УНИЦЕФ и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва - доступно на интернет страници: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/05/Analiza-uticaja-politika-Pruzanje-dodatne-podrske-ucenicima-iz-osetljivih-grupa-u-preduniverzitetskom-obrazovanju.pdf>
 54. Анализа утицаја политика: Пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група у предуниверзитетском образовању - Прилог 3: преглед мера усмерених на сиромашне ученике и ученике ромске националности које спроводе организације цивилног друштва”, УНИЦЕФ и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, доступно на интернет страници: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/05/Prilog-3-Pruzanje-dodatne-podrske-ucenicima-iz-osetljivih-grupa-u-preduniverzitetskom-obrazovanju.pdf>
 55. „Кривично дело насиља у породици у судској пракси - нове тенденције и изазови”, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд 2018, доступно на интернет страници: <http://mediareform.rs/wp-content/uploads/2018/11/Krivicno-delo-nasilja-u-porodici-u-sudskoj-praksi-nove-tendencije-i-izazovi-.pdf>
 56. „Индекс родне равноправности у Републици Србији - Мерење родне равноправности у Републици Србији 2016”, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2018/12/Indeks-rodne-ravnopravnosti_u_Republici_Srbiji_2018.pdf
 57. „Годишњи извештај 2017-2018”, UN Woman 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.unwomen.org/-/media/annual%20report/attachments/sections/library/un-women-annual-report-2017-2018-en.pdf?la=en&vs=2849>
 58. „Извештај Републике Србије поднет у складу са чланом 68. став 1. Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Студија почетног стања)”, Влада Републике Србије, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2018-08/ГРЕВИО%20извештај.pdf>

59. „Извештај из сенке о примени Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици”, Савез удружења Мрежа СОС Војводина, Кикинда 2018 - доступно на интернет страници: <http://sosvojvodina.org/wp-content/uploads/2019/01/VOSOSN-Independent-GREVIO-REPORT-2018-.pdf>
60. Извештај из сенке Комитету за елиминисање дискриминације жена у вези са четвртим периодичним извештајем Србије - „Положај жена на селу у Србији”, Женски центар Ужице, Femina Creativa Суботица, Женска иницијатива Прибој и Тернипе Пирот, јун 2018 - доступно на интернет страници: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/SRB/INT_CEDAW_ICO_SRB_31556_E.pdf
61. „Жене на селу – од невидљивости до развојног потенцијала”, Фондација Центар за демократију, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-zene-na-selu.pdf>
62. „Information for the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Pre-sessional Working group for the 72nd session on reviewing the Republic of Serbia“, Асоцијација жена FemPlatz и A11 - Иницијатива за економска и социјална права, јун 2018 - доступно на интернет страници: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/SRB/INT_CEDAW_ICO_SRB_31783_E.pdf
63. „Мушкарци у Србији: промене, отпори и изазови - Резултати истраживања о мушкарцима и родној равноправности”, Центар Е8, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://images.edu.rs/wp-content/uploads/2018/05/IMAGES-Srbija-SRB-print-1.pdf>
64. „Право детета на болничком лечењу на пратњу родитеља”, Покрајински заштитник грађана – Омбудсман, Нови Сад 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.ombudsmanapv.org/riv/attachments/article/2119/ISTRAZIVANJE%20-%20PRAVO%20DETETA%20NA%20BOLNICKOM%20LECENJU-2018.pdf>
65. Сажетак истраживања „Култура рађања и партнерски живот у Србији”, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду уз подршку Центра за маме, часопис Лимес Плус – часопис за друштвене и хуманистичке науке (Но.3, 2017) - доступно на интернет страници: <http://media7.centarzamame.rs/2018/03/Izvestaj-Mame-u-Srbiji-Centar-za-mame.pdf>
66. „Ставови студената Универзитета у Београду о родној равноправности у Републици Србији”, Центар за међународну јавну политику, Београд 2019. године - доступно на интернет страници: <http://cmjr.rs/wp-content/uploads/2019/01/Izveštaj.pdf>
67. „Слобода да одлучујемо сами – Шта старије особе говоре о својим правима на аутономију и независност, дуготрајну и палијативну негу”, HelpAge International и Црвени крст Србије - доступно на интернет страници: <https://www.redcross.org.rs/media/4441/sloboda-da-odlucujemo.pdf>

68. „Оснаживањем против дискриминације младих у ризику”, Удружење Превент, Небојша Ђурасовић и група аутора, Нови Сад 2018
69. „Услуга подршке у заједници за особе које живе са ХИВ/АИДС-ом”, ауторка Слађана Барош, Унија организација које се баве заштитом особа које живе са ХИВ-ом и АИДС-ом у Србији, Београд 2018 – доступно на интернет страници: http://www.academia.edu/37068987/USLUGA_PODR%C5%A0KE_U_ZAJEDNICI_ZA_OSOBE_KOJE_%C5%BDIVE_SA_HIV_AIDS-om_PROCENA_ISHODA_Community-based_Peer-Support_Service_for_People_Living_with_HIV_Outcome_Assessment
70. „Годишњи извештај: Листе поступака за унапређење равноправности ЛГБТИ за 2017 годину”, ЕКВИНЕТ - доступно на интернет страници: <http://www.equineteurope.org/Annual-Report-2017-on-the-List-of-actions-to-advance-LGBTI-equality>
71. „Анализа утицаја политика: Пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група у предуниверзитетском образовању”, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Београд 2018, стр. 18 - доступно на интернет страници: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/05/Analiza-uticaja-politika-Pruzanje-dodatne-podrske-ucenicima-iz-osetljivih-grupa-u-preduniverzitetskom-obrazovanju.pdf>
72. *Minority News* - месечни билтен о животу мањинских заједница у Србији, Центар за истраживање миграција, број 51, новембар/децембар 2018 – доступно на интернет страници: http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/fajlovi/minority_news_51.pdf
73. „Алтернативни извештај о заштити права националних мањина у Републици Србији (2017. година)”, Форум за етничке односе, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://fer.org.rs/wp-content/uploads/2018/05/Forum-3-2018-SRP-290502018.pdf>
74. „Укључивање омладинских перспектива и потреба младих у рад националних савета националних мањина”, Комитет правника за људска права – YUCOM, Београд 2017 -доступно на интернет страници: http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2018/05/Analiza_Mladi_Nacionalni-saveti_OEBS_YUCOM_2017-2.pdf
75. „Regional Roma Survey 2017”, УНДП 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/roma/regional-roma-survey-2017-country-fact-sheets.html>
76. „Школа у заједници - заједница у школи, Свеобухватан приступ школе и заједнице у спречавању превременог напуштања школовања - водич за формалне и неформалне едукаторе, родитеље и друге актере у заједници”, Западнобалкански институт, Београд 2017 - доступно на интернет страници: https://tutoring.wb-institute.org/wp-content/uploads/2017/01/pub_Skola-u-zajednici-zajednica-u-skoli-FINAL.pdf
77. „Процена безбедносне ситуације у подстандардним насељима градске општине Земун”, Ромски центар за жене и децу „Даје“. Извештај је представљен 18.2.2019. године, а за више информација погледати: <http://>

- www.mc.rs/procena-bezbednosne-situacije-u-podstandardnim-naseljima-gradske-opstine-zemun.4.html?eventId=11079#report
78. *Сажетак истраживања „Култура рађања и партнерски живот у Србији”*, часопис Лимес Плус – часопис за друштвене и хуманистичке науке (Но.3, 2017) - доступно на интернет страници: <http://media7.centarzamame.rs/2018/03/Izvestaj-Mame-u-Srbiji-Centar-za-mame.pdf>
 79. *„Досадашња постигнућа и преостали изазови у области децијих бракова”*, Праксис, Доступно на интернет страници: <https://www.praxis.org.rs/index.php/sr/reports-documents/praxis-reports>
 80. *„Истраживање о усклађивању рада и родитељства – Лесковац”*, Центар за подршку и инклузију Help Net, ауторке Гордана Бјелобрк и Шанија Сагдати, Београд 2018 – доступно на интернет презентацији: <http://www.mdpp.gov.rs/doc/Istrazivanje-o-uskladjivanju-rada-i-roditeljstva.pdf>
 81. *„2017-18 Извештај о раду”*, Комитет правника за људска права YUCOM, Београд 2019 - доступно на интернет страници: <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2019/02/YUCOM-izvestaj-o-radu-2017-18..pdf>
 82. *„Истраживање о положају ЛГБТ+ особа на тржишту рада”*, ИДЕАС, ГЛИЦ и ХУ Spektrum, Београд 2018 – сажетак истраживања доступан на интернет страници: <https://www.dijalog.net/wp-content/uploads/2018/10/LGBT-na-radu-.pdf>
 83. *„Истраживање положаја ЛГБТ заједнице у Новом Саду”*, Центар за развој демократског друштва „Еурополис“, Група „ИЗАЋИ” и Заштитник Грађана Града Новог Сада, 2018 - доступно на интернет страници: http://zastitnikgradjana.novisad.rs/sites/default/files/istrazivanje_lgbti.pdf
 84. *„И ми гласамо”*, Удружење Да се зна!, Београд 2018 - доступно на интернет страници: https://dasezna.lgbt/attachments/I_MI_GLASAMOfinal2.pdf
 85. *„Дискриминација лезбејки на основу сексуалне оријентације”*, ЛАБРИС, јун 2018 - доступно на интернет страници: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/SRB/INT_CEDAW_ICO_SRB_31492_E.pdf
 86. *„Подаци, а не звона и прапорици”*, Удружење Да се зна!, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <https://dasezna.lgbt/attachments/Podaci-a-ne-zvona-i-praporci%20FINAL2.pdf>
 87. *„Истраживање о интерсексу у Албанији, Босни и Херцеговини, Бившој Југословенској Републици Македонији и Србији 2017”*, УНДП, 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/library/poverty/intersex-research-study-2017.html>
 88. *„Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - 2018 Communication on EU Enlargement Policy”*, COM(2018) 450 final, Strasbourg, 17.4.2018 - доступно на интернет страници: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A450%3AFIN>
 89. *„Индекс о прекинутом детињству”*, Save the Children - доступно на интернет страници: <https://campaigns.savethechildren.net/sites/campaigns>

- savethechildren.net/files/report/EndofChildhood_Report_2018_ENGLISH.pdf
90. „*Стање и потребе интерно расељених лица*”, Комесаријат за избеглице и миграције Републике Србије, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.kirs.gov.rs/docs/izvestaji/Stanje%20i%20potrebe%20IRL%202018%20-%20SR.pdf>
 91. „*Право на азил у Републици Србији 2018*”, Београдски центар за људска права, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Pravo-na-azil-2018.pdf>
 92. „*Како осигурати успешну и одрживу интеграцију избеглица и миграната*”, Удружење грађана за борбу против трговине људима и свих облика насиља над женама – АТИНА, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Final%20Kako%20osigurati%20uspesnu%20i%20održivu%20integraciju%20izbeglica%20i%20migranata.pdf>
 93. Истраживање „*Мапирање учешћа жена и девојака са инвалидитетом на руководећим позицијама у организацијама особа са инвалидитетом и женским организацијама у Србији*”, Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије, представљено 21. 2. 2019.

Прилог 2. Преглед праксе Европског суда за људска права у области заштите од дискриминације

1. *Леонов против Русије (Leonov v. Russia)*, представка бр. 77180/11, пресуда од 10. априла 2018. године),
2. *Петров и Х против Русије (Petrov and X v. Russia)*, представка бр. 23608/16, пресуда од 23. октобра 2018. године),
3. *Мола Сали против Грчке (Molla Sali v. Greece)*, представка бр. 20452/14, пресуда од 19. децембра 2018. године),
4. *Алексејев и други против Русије (Alekseyev and Others v. Russia)*, представка бр. 14988/09 и 50 других, пресуда од 27. новембра 2018. године),
5. *Бурлиа и други против Украјине (Burlya and others v. Ukraine)*, представка бр. 3289/10 од 6. новембра 2018. године),
6. *Лакатошова и Лакатош против Словачке (Lakatošová and Lakatoš v. Slovakia)*, представка бр. 655/16, пресуда од 11. децембра 2018. године),
7. *Хулиа Ебру Демирел против Турске (Hülya Ebru Demirel v. Turkey)*, представка бр. 30733/08 пресуда од 19. јуна 2018. године),
8. *Бредишо и други против Малте (Bradshaw and others v. Malta)*, представка бр. 37121/15, пресуда од 23 октобра 2018. године),
9. *Александар Александров против Русије (Aleksandr Aleksandrov v. Russia)*, представка бр. 14431/06, пресуда од 27. марта 2018. године).

Re-use
Re-duce
Re-cycle

Ова публикација је штампана на рециклираном папиру